

Framtidens krav möter Sigurd Lewerentz kyrkogårdsarkitektur

– Ett gestaltungsförslag för smyckningsplatserna
vid minneslunden på Östra kyrkogården i Malmö

*Future requirements meets Sigurd Lewerentz cemetery architecture
- A design proposal for the decoration sites at the memorial grove at Östra
kyrkogården in Malmö*

Alexandra Fabian

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land
Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Uppsala 2021

Framtidens krav möter Sigurd Lewerentz kyrkogårdsarkitektur – Ett gestaltungsförslag för smyckningsplatserna vid minneslunden på Östra kyrkogården i Malmö

Future requirements meets Sigurd Lewerentz cemetery architecture

- A design proposal for the decoration sites at the memorial grove at Östra kyrkogården in Malmö

Författare: Alexandra Fabian

Handledare: Helena Espmark, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), institution stad och land.

Examinator: Viveka Hoff, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), institution stad och land.

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur

Kurskod: EX0861

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala

Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2021

Omslagsbild: Illustration: Gestaltungsförslag för smyckningsplats i mitten av minneslunden. Skapad av Alexandra Fabian (2021-03-14).

Upphovsrätt: Alla foton, illustrationer, inventeringskartor och skisser i arbetet har författaren själv tagit eller skapat om inte annat anges och de används med erforderliga tillstånd.

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Sigurd Lewerentz, Östra kyrkogården, minneslund, smyckningsplats, gravljuslykta, förtätning, social hållbarhet, kulturhistoriska värden.

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakultet för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sammanfattning

Syftet med arbetet var att skapa ett gestaltungsförslag för smykningsplatserna vid minneslunden på Östra kyrkogården i Malmö för att uppfylla framtidens krav på funktion och bevara karaktären av Sigurd Lewerentz arkitektur på platsen. Förslaget främjar den sociala hållbarheten för en tillgänglig och mer jämlik plats att besöka för att placera ut gravljus och snittblommor. Kraven som utmanar minneslunden idag är en konsekvens av befolkningsökningen i Malmö stad, vilket främst ökat mängden besökare på kyrkogården under allhelgona där bristen på tillgänglighet och smykningsplatser framträder tydligt. En skissprocess har undersökt hur slutsatser från arbetets metoder kan samspela med nuvarande gestaltning för att inte bryta platsens karaktär. Metoderna som skissprocessen undersökt är: en förstudie, ett platsbesök och tre analyser som tillsammans har kartlagt problemrymden och Lewerentz arkitektur för att svara på syftet med arbetet.

I gestaltungsprocessen redovisas de slutsatser som dragits från metoderna genom olika skisser som sedan har applicerats och testats på gestaltungsområdet. Olika avvägningar av idéer med lösningar för tillgänglighet, tolkning av Lewerentz arkitektur och utrymme för gravljus och snittblommor har prövats för att nå gestaltungsförslaget. Slutsatsen av prövningarna blev att en effektivisering av användningen av utrymme för gravljus och snittblommor krävs samt en upphöjning för tillgängligheten. Förhoppningen med detta arbete var att smykningsplatserna vid minneslunden på Östra kyrkogården skulle kunna utveckla sin sociala hållbarhet och samtidigt bevara kulturvärdena av Lewerentz arkitektur.

Nyckelord: Sigurd Lewerentz, Östra kyrkogården, minneslund, smykningsplats, gravljuslykta, förtätning, social hållbarhet, kulturhistoriska värden.

Abstract

This essay aims to create a design proposal for the decoration sites at the memorial grove at Östra kyrkogården in Malmö to meet future requirements for function and preserve the character of Sigurd Lewerentz's architecture on the site. The proposal promotes social sustainability and therefore a more accessible place for relatives of the passed-away to visit and place candles and flowers. The demands that challenge the memorial grove today are a consequence of the increasing population in the city of Malmö, which has mainly increased the number of visitors at the cemetery during All Saints' Day, where the lack of accessibility and room to place candles becomes evident. A process of sketching has examined how conclusions from the work's methods can interact with the current design in order not to break the character of the site. These methods are: a pilot study, a site visit and three different analyzes that together have examined the deficiencies of the present memorial grove's functionality and Lewerentz's architecture to serve the purpose of this essay.

The conclusions from the design process are presented through various sketches that have been applied and tested on the site. Various ideas with solutions for accessibility, interpretation of Lewerentz's architecture and room for candles and flowers have been tried out to reach the result. The conclusion of the sketching process was that the memorial grove's decoration sites need to streamline the use of space for grave candles and flowers and be at a higher level for accessibility. The hope with this work is that the decoration sites at the memorial grove at Östra kyrkogården can develop in social sustainability and also preserve the cultural values of Lewerentz architecture.

Keywords: Sigurd Lewerentz, Eastern cemetery, memorial grove, decoration site, lantern, densification, social sustainability, cultural heritage.

Innehållsförteckning

Förkortningar	7
Tabellförteckning	8
Figurförteckning	9
1. Inledning	10
1.1. Syfte och frågeställning	11
1.1.1. Syfte	11
1.1.2. Frågeställning	11
1.2. Avgränsning	11
2. Metod och genomförande	13
2.1. Förstudie	13
2.2. Platsbesök	14
2.3. Inventering och analys	14
2.4. Skissprocess - loggbok	15
3. Bakgrund	17
3.1. Sigurd Lewerentz	17
3.2. Östra kyrkogården i Malmö	18
3.3. Sigurd Lewerentz och Östra kyrkogården	18
3.4. Från ceremoniplats till minneslund	19
3.5. Minneslunden – kravet på funktion	20
3.6. Balansen mellan gestaltning och sorgbearbetning	21
4. Inventering och analys	23
4.1. Potential och problemrymd	23
4.1.1. Allhelgona och bristen på smyckningsplatser	23
4.1.2. Tillgänglighet	24
4.1.3. Kyrkogården som en social plats	24
4.2. Inventering – träd - material och utrustning	25
4.3. Analysmodell - Kyrkogårdens meditativa rum	26
4.3.1. Kategorier i Berglunds analysmodell	27
4.3.2. Sammanfattning av Berglunds analysmodell	30

4.4.	SWOT- analys över smyckningsplatserna	30
4.4.1.	Centrala begrepp	30
4.4.2.	Sammanfattning SWOT-analys	32
4.5.	Rumsanalys	33
4.5.1.	Centrala begrepp	33
4.5.2.	Sammanfattning Rumsanalys	34
4.6.	Loggbok – vägen till resultatet.....	35
4.6.1.	Gravljuslyktor vid entréerna	36
4.6.2.	Testar lösning för utrymme och effektivitet	36
4.6.3.	Smyckningsplats i mitten	38
4.6.4.	Testar lösning för allhelgona och tillgänglighet.....	39
5.	Gestaltningförslaget	42
5.1.	Smyckningsplats vid entré	42
5.2.	Smyckningsplats i mitten	43
6.	Diskussion	46
6.1.	Resultatdiskussion.....	46
6.2.	Metoddiskussion.....	47
7.	Referenslista.....	50
8.	Tack	51
9.	Bilagor	52
10.	Bilaga 1: Tävlingsutlysning.....	53
11.	Bilaga 2: Tävlingens ramverk för tillgänglighetsaspekter	58

Förkortningar

SKKF	Sveriges Stenindustriförbund
SLU	Sveriges lantbruksuniversitet

Tabellförteckning

Tabell 1. Resultat av SWOT-analys för smyckningsplatserna vid minneslunden. 31

Figurförteckning

Figur 1. Avgränsningsområde för minneslund på Östra kyrkogården.....	12
Figur 2. Metoddiagram som illustrerar gestaltungsprocessen.	13
Figur 3. Flygfoto: Ceremoniplats, år 1921..	20
Figur 4. Foto: minneslund idag, smykningsplats..	20
Figur 5. En av fyra entréer.	21
Figur 6. Karta över minneslundens område.	21
Figur 7. Inveteringskarta: Träd.	25
Figur 8. Inventeringskarta: Material och utrustning i minneslunden.....	26
Figur 9. Bilden ovan visar en av fyra entréer sett från minneslunden..	31
Figur 10. Foto: Befintlig smykningsplats i mitten av minneslunden.	32
Figur 11. Foto: Befintlig smykningsplats vid entré	32
Figur 12. Illustrationsplan: Rumsanalys..	34
Figur 13. Skiss: Smykningsplats för gravljus vid entré.	36
Figur 14. Kollage: Olika skisser som visar olika gravljuslyktor	37
Figur 15. Kollage av skisser: Testar lösning på cirkulär och gemensam smykningslykta med tre plan att placera gravljus på.	38
Figur 16. Skiss: Test för tillgänglig smykningsplats i mitten	39
Figur 17. Skiss: Test för upphöjd och tillgänglig rektangulär smykningsplats. ..	39
Figur 18. Skiss: Testar idé med bågar för smykningsplats i mitten.	40
Figur 19. Smykningsplats i mitten under sommarhalvåret.	40
Figur 20. Skiss: Minneslunden under allhelgonahelgen	41
Figur 21. Detaljbild: Gestaltungsförslag för smykningsplats vid entré	42
Figur 22. Illustration: Gestaltungsförslag för smykningsplats vid entré på kvällen	43
Figur 23. Illustrationsplan: Gestaltungsförslaget under sommarhalvåret för smykningsplatsen i mitten av minneslunden.	44
Figur 24. Illustration: Gestaltungsförslaget för smykningsplatsen i mitten av minneslunden.....	45

1. Inledning

Kyrkogårdar fyller samhällsrollen som mänsklig slutstation, men kanske främst är de en plats där de efterlevande kan bearbeta sin sorg och finna tröst. Med samhällets utveckling ställs krav om tillgänglighet och utrymme på dessa funktioner, och uppfyllande av kraven gäller såväl i nutid som i framtiden (Movium 2020). Den växande befolkningen i Sverige ställer högre krav på våra kyrkogårdar då fler besöker kyrkogården vid högtider som allhelgona. När högre krav ställs utmanas kyrkogården i att finnas till hands åt alla som bearbetar sin sorg och söker tröst inom utrymmena för smycknings-, begravnings- och minnesplatser (ibid).

I takt med att samhället utvecklas genomgår också våra kyrkogårdar förändringar av form och funktion i samband med att de ska vara aktuella för sin tid (Svenska kyrkan 2017). Genom historien har begravningsplatser tagit formen av allt från exempelvis gravkullar, katakomber och vidare till mer personliga gravmonument under 1800-talet (Svenska kyrkan 2017). Både befolkningsökning och förtätning är faktorer som har drivit omformningen av användningen av kyrkogårdens ytor under de senaste århundradena (ibid). Förtätning är orsaken till bristen på gravplatser, där nya metoder har införts som ämnat lösa problemet på olika sätt, såsom återanvändning av gravplatser under 1700-talet, eller när kremering blev svaret på att ta till vara på gravplatser under andra hälften av 1800-talet, vidare till användningen av gravmonument i form av ask- och minneslunder på 1900-talet (ibid).

Östra kyrkogårdens minneslund i Malmö, ritad av Sigurd Lewerentz, är ett exempel på en stadskyrkogård som har ambitionerna att följa människan och stadens utveckling (Movium 2020). Tankesmedjan Movium SLU, Sveriges Kyrkogårds- och Krematorieförbund (SKKF), Sveriges Stenindustriförbund och SLU har i form av en designtävling gett uppdraget att omgestalta kyrkogården med denna ambition i åtanke (se Bilaga 1 och 2). Minneslunden och dess smyckningsplatser vid Östra kyrkogården är - som tävlingen uttrycker - i behov av en omformning, både för att behålla sina kulturvärden och även för att utveckla sin funktion som mötes- och minnesplats i Sigurd Lewerentz arkitektoniska anda.

1.1. Syfte och frågeställning

1.1.1. Syfte

Syftet med uppsatsen är att skapa ett gestaltungsförslag för smyckningsplatserna vid en minneslund. Gestaltungsförslaget ska undersöka hur social hållbarhet kan hanteras i relation till kulturhistoriska värden.

1.1.2. Frågeställning

Hur kan värdet av Sigurd Lewerentz arkitektur bevaras i ett nytt gestaltungsförslag vid minneslundens smyckningsplatser på Östra kyrkogården i Malmö, och samtidigt uppfylla framtidens krav på funktion?

1.2. Avgränsning

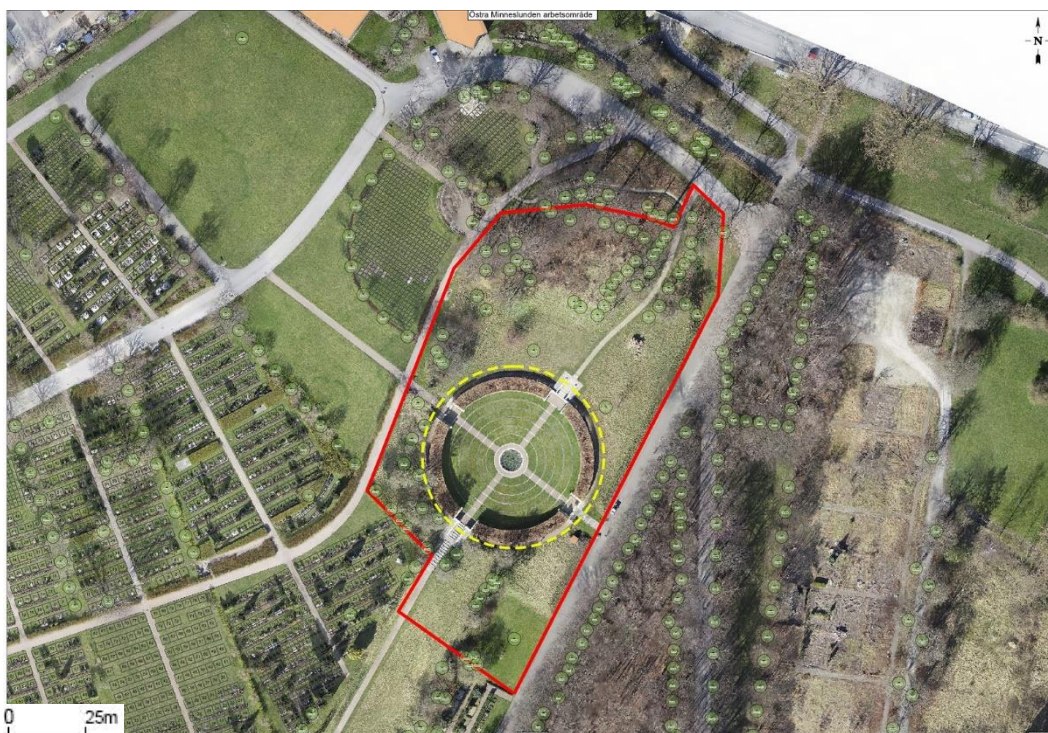
Arbetet har förhållit sig till studenttävlingens ramverk (se Bilaga 1 och 2) och tävlingsområde. Geografiskt sett är arbetet platsbundet till Östra kyrkogården i Malmö. Studenttävlingens tävlingsområde är minneslundens och ytorna utanför som tillsammans utgör en areal på 70 x 150m. Gestaltungsförslaget för detta kandidatarbete kommer fokusera och djupdyka i minneslundens smyckningsplatser för snittblommor och gravljus, då ett gestaltungsförslag för hela tävlingsområdet är alltför tidsomfattande för detta arbete. Detaljeringsgraden av gestaltungsförslaget kommer redovisas med idéskisser som tagits fram genom att addera dessa på bilder av den faktiska platsen idag.

Tävlingens ramverk för tillgänglighetsaspekterna för hela Östra kyrkogården (se Bilaga 2) beskriver att orientering, trygghet och tillgänglighet är minneslundens största brister idag. Detta arbete kommer fokusera på att göra smyckningsplatserna i minneslundens mer tillgängliga, då denna aspekt berör smyckningsplatserna mest. Ramverket beskriver att tryggheten på platsen ska förbättras genom belysning på hela tävlingsområdet och orienteringen med skyltning som sträcker sig utanför mitt avgränsade område för smyckningsplatserna och därför har dessa aspekter inte beaktats i gestaltungsförslaget.

Gräsyterna i minneslundens är begravningsytor och får inte beröras i förslaget (Movium 2020). Enligt studenttävlingens ramverk ska platsen ha utrymme för snittblommor och gravljus, tillgång till sittplatser året om, ett bevarande av

arkitektoniska och kulturhistoriska värden samt ha tillgänglighetsaspekter i åtanke (ibid). Gestaltungsförslaget ska också knyta an till ursprungstanken med ceremoniplatsen, vara neutralt i utformningen och får inte ha symboler som kan kopplas till politik eller religion (ibid).

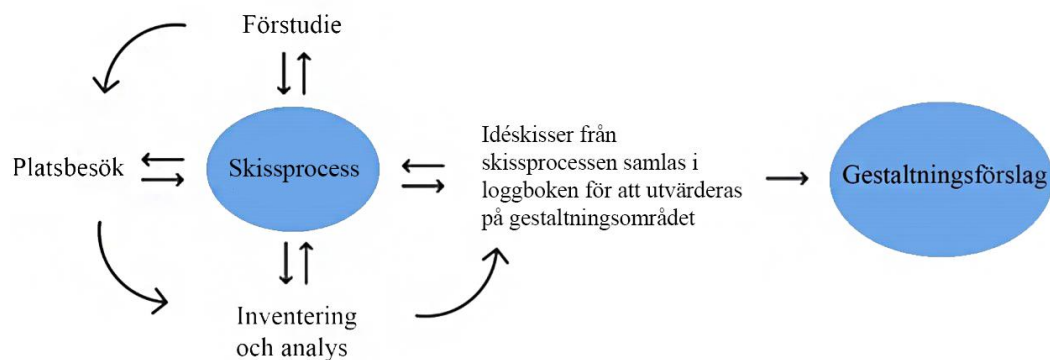
Arbetet hämtar information från litteratur, vetenskapliga artiklar och arkitekturreferenser från 1910 - nutid. Detta eftersom Lewerentz var aktiv under 1910- till 1970-talet och nyare artiklar kommer bidra till en förståelse för modern arkitektur vid kyrkogårdar samt deras utveckling efter Lewerentz tid.

Figur 1. Avgränsningsområde för minneslund på Östra kyrkogården. Den röda linjen visar tävlingsområdet på 70 x 150 m och den gula streckade markerar minneslundens. Skala 1:1000. Karta: Kyrkogårdsförvaltningen i Malmö (2020). Redigerad av Alexandra Fabian (2021-02-28).

2. Metod och genomförande

Arbetet har utförts med en skissprocess som huvudsaklig metod. Parallellt med skissmetoden har en förstudie och ett platsbesök genomförts, varav både inventering och analyser har verkställts utifrån besöket. För att nå ett slutgiltigt gestaltungsförslag från hela arbetsprocessen har olika idéskisser från arbetets olika moment applicerats och testats på gestaltungsområdet. Följande metoddigram illustrerar gestaltungsprocessen:

Figur 2. Metoddigram som illustrerar gestaltungsprocessen. Pilarna visar hur momenten förstudie, platsbesök och inventering och analys har påverkat skissprocessen, och som i tur gett nya infallsvinklar på nästa del av arbetsprocessen. Förstudien, platsbesöket, inventeringen och analysen är huvuddragen som byggt upp arbetets metod, där dessa med stöd av skissprocessen har banat väg för arbetets gestaltungsförslag. Alexandra Fabian (2021-02-03)

2.1. Förstudie

Med hjälp av böckerna *Sigurd Lewerentz 1885–1975* (Flora 2006) och *Sigurd Lewerentz Drawing Collections 1+2* (Dymling 2016) har Sigurd Lewerentz verk, ritningar och deras bakomliggande tankar närmare studerats i en förstudie. Eftersom arbetets frågeställning delvis fokuserar på att bevara *värdet* av Lewerentz arkitektur har denna förstudie bidragit till förståelse om hur en vidareutveckling av minneslunden kan genomföras med Lewerentz typiska stildrag i åtanke. Referenser

från Lewerentz tidigare verk vid Östra kyrkogården har inspirerat det nya gestaltungsförslaget som kommer att presenteras i arbetet. Inspirationen har hämtats för att skapa en sammanhängande design relaterat till resten av kyrkogårdens stil.

Inger Berglunds bok *Kyrkogårdens meditativa rum* (1994) har bidragit till arbetet i form av en djupdykning i hur gestaltning hänger ihop med sorgbearbetning och varför en viss typ av vegetation och formspråk kan förmedla olika budskap på en kyrkogård. En analysmodell har använts i arbetet från Berglunds bok. Modellen pekar ut kvaliteter som en minneslund bör innehålla, och den används i syfte att analysera just om minneslundens vid Östra kyrkogården har dessa kvaliteter

2.2. Platsbesök

Platsbesöket på Östra kyrkogården i Malmö utfördes 2021-02-20. Besöket bidrog till en förstärkt bild av Lewerentz arkitektur, vilken är samlad på Östra Kyrkogården från de år han var som mest yrkesaktiv. Besöket gav även en uppfattning om rumsbildningen över studenttävlingens område.

Att besöka kyrkogårdens minneslund gav en uppfattning av kvantiteten snittblommor och gravljus som ryms på platsen idag och hur ett nytt gestaltungsförslag av smykningsplatserna kunde utformas efter den nuvarande platsens utformning. Platsbesöket fungerade också som ett tillfälle att inventera och analysera platsens nuvarande design, mått och utformning, samt hur dessa kan ersättas, omformas eller utvecklas. Exakt hur inventeringen utfördes och vilka analyser som legat till stöd för arbetet behandlas i uppsatsens nästa avsnitt.

Maximilian Löfgren¹, anställd vid Östra kyrkogården och utbildad landskapsingenjör, höll en föreläsning och besvarade mina frågor om platsen under besöket samt gav mig en inblick i hur någon som är väl bekant med platsen ser på den.

2.3. Inventering och analys

Inventeringen och analyserna utfördes baserat på visuella iakttagelser under platsbesöket. De analysmetoder som har använts är Inger Berglunds analysmodell från hennes bok *Kyrkogårdens meditativa rum* (1994), SWOT-analys samt en metod för rumsanalys som fokuserar på aktiva respektive lugna platser.

¹ Maximilian Löfgren, landskapsingenjör på Östra kyrkogården i Malmö, intervju: 2021-02-20

Analyserna gav en bredare bild av minneslunden och dess omkringliggande ytor, de problem som platsen har i nuläget och hur arbetets nya gestaltningsförslag kan komma att samspela med den befintliga gestaltningen. Berglunds analysmodell valdes eftersom den är inriktad på just minneslunden och har förstärkt gestaltningsförslaget genom dess fördjupning av samspelet mellan gestaltning av sorgbearbetning. Arbetet har använt sig de sju kategorier som Berglunds analysmodell består av.

Definitionen av en SWOT-analys som metod beskrivs av Yüksel och Dağdeviren (2007) i deras artikel *Using the analytic network process (ANP) in a SWOT analysis – A case study for a textile firm* som ett sätt att precisera generella styrkor, svagheter, möjligheter och hot. SWOT-analysen utfördes för att vidareutveckla och komplettera den problemrymd som redan nämnts i studenttävlingens instruktion om smykningsplatserna vid minneslunden. Analysen bidrog till att måla upp och precisera de olika detaljer som fungerade bra och mindre bra med smykningsplatserna.

Slutligen analyserades minneslunden och dess omkringliggande ytor utifrån en rumsanalysmetod som rekommenderas av Helena Nordh², forskare och anställd vid SLU. Hon beskriver hennes metod att denna rumsanalys målade upp dynamiken mellan platsens olika rum och hur en aktiv eller lugn miljö kan upplevas av en sörjande människa. Kunskapen om existensen av lugna eller aktiva zoner är viktig för att kunna ta hänsyn till de efterlevandes sorgbearbetning. Detta eftersom Nordh förklarar att beroende på vilket stadie i sorgen den sörjande befinner sig i så krävs lugna miljöer.

Inventeringen av platsen redovisas i detalj i uppsatsens fjärde del, där den beskriver de träd som är relevanta för det nya gestaltningsförslaget utifrån ett antagande om deras höjd, samt beskriver de material och den utrustning som finns i minneslunden.

2.4. Skissprocess - loggbok

Gestaltningssprocessen i arbetet har drivits framåt genom en skissningsprocess av olika idéer som sedan har applicerats och testats på gestaltningsområdet. Idéskisserna samlades i en loggbok där de jämfördes bredvid varandra i syftet att ta fram de idéer som fungerade bäst för det nya gestaltningsförslaget. Skissprocessen skedde parallellt med arbetets förstudie och platsbesök - där inventering och

² Alla referenser till Nordh i stycket syftar till: Helena Nordh, forskare vid SLU, intervju 2021-02-10.

analyserna utfördes - för att utvärdera den sammanställda informationen från de olika delarna av arbetet.

Skissprocessen har bidragit till att visualisera de idéer som legat till grund för gestaltungsförslaget som presenteras i arbetet. Samspelet mellan denna process och metodens andra delar har varit en central del i hur arbetet har nått fram till sitt resultat, som kommer att presenteras i loggboken under rubrik 4.6: *Loggbok – vägen till resultatet*.

3. Bakgrund

Arbetets utgångspunkt är den studenttävling som tankesmedjan Movium vid SLU, Sveriges Kyrkogårds- och Krematorieförbund (SKKF), Sveriges Stenindustriförbund och SLU står bakom (se Bilaga 1 och 2). Tävlingsens uppdrag är att designa ett nytt gestaltungs-förslag till minneslunden och omkringliggande ytor vid Östra kyrkogården i Malmö, vars nuvarande gestaltning är ritad av Sigurd Lewerentz. Detta arbete kommer att fokusera på smyckningsplatserna vid minneslunden för snittblommor och gravljus. Movium ger riktlinjer för vad de anser att omgestaltningen av smyckningsplatserna ska uppnå som följande:

Den befintliga minneslundens smyckningsplats ska omgestaltas så att den knyter an till ursprungstanken med ceremoniplatsen men som uppfyller dagens krav på funktionalitet och tillgänglighet.

(Movium 2020)

Det kommande avsnittet sammanfattar Östra kyrkogårdens historia och hur Sigurd Lewerentz kom att bli dess designer, samt hur han satt sin prägel på kyrkogården. Följande avsnitt tar också upp den problemrymd som idag är känd vid minneslunden och smyckningsplatserna där. Informationen ligger till grund för att underlätta förståelsen för hur resultatet av det nya gestaltungs-förslaget för smyckningsplatserna vid minneslunden kom att bli till.

3.1. Sigurd Lewerentz

Sigurd Lewerentz föddes på Sandö i Västernorrlands län 1885 och avled i Lund 1975 (Dymling 2016). Till Lewerentz mer personliga verk hör Östra kyrkogården i Malmö, en plats han arbetade med under flera projekt från 1916 till 1969 (Flora 2006). I början av hans karriär som arkitekt på 1920-talet befann sig Lewerentz i en brytningstid mellan klassicismen och funktionalismen (ibid). Trots att han var som mest yrkesverksam under funktionalismens tid är Lewerentz verk främst präglade av nyklassicismen och hans egen stil som kännetecknas av en extrem enkelhet, elegans och samtidigt ett radikalt och tydligt formspråk (ibid). Han anses ha varit en perfektionist som sökte kontroll över detaljer, vilket återspeglas i hans arkitektur där varje detalj har ett specifikt syfte som samspelar med helheten av hans gestaltningar (Dymling 2016).

Lewerentz och Gunnar Asplund vann tävlingen om Stockholms södra kyrkogård med sitt bidrag Skogskyrkogården år 1915 (Johansson 1996). Deras tävlingsbidrag blev ett nytt sätt att gestalta kyrkogårdar, där sorgbearbetning inkluderades i utformningen av miljön kring begravningsplatser (Flora 2006). Ett exempel på sådan utformning är hur Lewerentz ett flertal gånger i sin kyrkogårdsarkitektur använde sig av axlar med långa siktlinjer för att symbolisera den långa vägen av sorgen, som enligt honom skulle efterlikna sorgens långa bearbetningsprocess (ibid). Användningen av siktlinjer är ett av Lewerentz vanligt förekommande arkitekturdrag, vilket också kan ses vid både Skogskyrkogården i Stockholm och vid Östra kyrkogården i Malmö (ibid). Sammanfattningsvis är flera av Lewerentz arkitekturdrag återkommande i hur han använder sig av exempelvis mönster, enkelhet i formspråket och långa siktlinjer.

3.2. Östra kyrkogården i Malmö

Maximilian Löfgren³, landskapsingenjör på Östra kyrkogården i Malmö, berättar att Östra kyrkogården är stadens största begravningsplats. Den invigdes år 1921 med Sigurd Lewerentz vinnande tävlingsbidrag “Ås”, som ändrade platsens tidigare platta ängslandskap med människogjorda rullstensåsar. Malmös befolkning fördubblades mellan åren 1890 till 1915 och nådde då 100 000 invånare (Campo-Ruiz 2015). Kyrkogården tillkom under 1920-talet som en konsekvens av befolkningsökningen, eftersom behovet av fler begravningsplatser ökade med den (ibid). Kyrkogården ligger - som namnet indikerar - i den östra delen av Malmö och gränsar till bostadsområdena Bulltofta i norr, Hohög i öst, Rosengård i söder och industriområdet Emilstorp i väst. Platsen började planeras på 1910-talet, tog vidare form under 1920-talet - med Lewerentz vinnande tävlingsbidrag - och har fram till år 1970 genomgått flera förändringar samt fått nya tillägg med åren (Malmö stad 2021).

3.3. Sigurd Lewerentz och Östra kyrkogården

Sigurd Lewerentz kom att ägna stor del av sina verksamma år med att rita nya tillägg och gestaltungsförslag till Östra kyrkogården (Flora 2006). Enligt Löfgren ligger Lewerentz dessutom begravd på kyrkogården, vilket kan ses som ett fint avslut på hans liv, då han får vila vid de verk som uppehöll honom under större delen av hans liv.

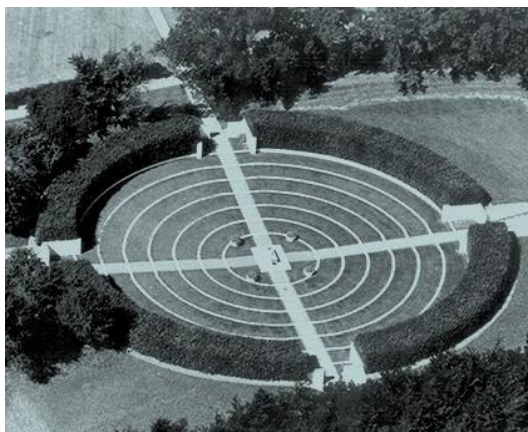
³ Alla referenser till Löfgren på s. 17 syftar till: Maximilian Löfgren, Landskapsingenjör på Östra kyrkogården i Malmö, intervju: 2021-02-20

Efter hans vinnande tävlingsbidrag “Ås” ritade Lewerentz kyrkogårdens ceremoniplats år 1921, och vidare år 1943 tillkom hans verk tvillingsskapellet sankta Gertrud och sankt Knut, vilken är den största byggnaden på kyrkogården (Dymling 2010). Minneslunden - som detta arbete utformar ett gestaltungsförslag för - stod klar år 1960 och hade innan dess varit den ceremoniplats som ritades av Lewerentz år 1921 (Movium 2020). Varför denna förändring av gestaltningen skedde redovisas i nästa avsnitt.

Fem år innan hans död färdigställde Lewerentz ritningarna till blomsterkiosken på Östra kyrkogården, vilket kom att bli hans sista tillägg och verk till platsen (Flora 2006). Blomsterkiosken beskrivs som “en radikalt enkel betongkonstruktion där allt oväsentligt är försakat — en förenkling till det yttersta gräns” (Malmö stad 2021). Byggnaden är den största attraktionen internationellt sett för sin radikala arkitektur och nästan provocerande utseende (Flora 2006).

3.4. Från ceremoniplats till minneslund

Minneslunden vid Östra kyrkogården i Malmö blev Sveriges första minneslund när den efter en rad förändringar stod klar år 1960 (Movium 2020). Ursprungligen var minneslunden en ceremoniplats och användes för de begravningar som inte tog plats i kapellet (ibid). Lewerentz ritade om ceremoniplatsen på grund av befolkningsökningen som skedde i Malmö under 1950-talet, vilken ställde krav på förändring av stadens begravningsplatser för att kunna ta hand om ett ökat dödstal (ibid). Som lösning på problemet med det ökande behovet av begravningsplatser ritade Lewerentz om ceremoniplatsen till en minneslund (ibid). Sedan minneslunden stod klar har det endast skett mindre förändringar på den. Idag utmanas minneslunden av mängden besökare som ställer krav på funktioner som tillgänglighet, trygghet och orientering (ibid). Studenttävlingen har startats med anledning att knyta an till ursprungstanken med ceremoniplatsen och för att komma på nya lösningar för dessa krav på funktion som utmanar minneslunden idag och kommer att utmana den i framtiden (ibid).

Figur 3. Flygfoto: Ceremoniplats, år 1921. Kyrkogårdsförvaltningen i Malmö (2020).

Figur 4. Foto: minneslund idag, smyckningsplats. Kyrkogårdsförvaltningen i Malmö (2020).

Figur 3 och figur 4 visar cirkelarna i minneslunden som följer ett repetitivt mönster in mot mitten av lunden och som också överlappar med gångvägarna. Flygfotot av ceremoniplatsen i *figur 3* visar att platsen i dess mitt har ett monument som liknar en upphöjd kista, där kärnverksamheten av ceremonierna tog plats (Movium 2020). *Figur 4* visar minneslunden idag, där snittblommor ligger längs kanten av den centrala smyckningsplatsen som är fylld med vatten under sommarhalvåret. I bakgrunden syns den gröna bokhäcken som omgärdar minneslunden och en utav platsens fyra entréer.

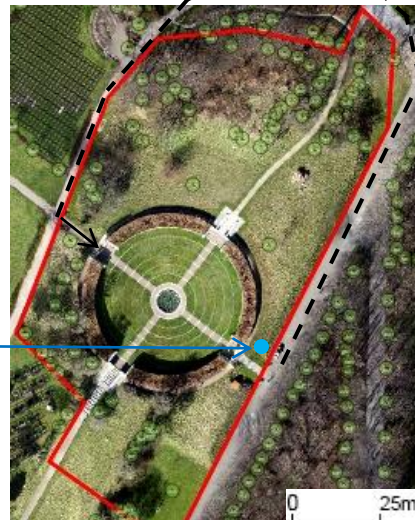
3.5. Minneslunden – kravet på funktion

Tankesmedjan Movium - som är huvudansvarig för studenttävlingen - beskriver att minneslunden idag behöver omgestaltas för att uppfylla dagens och även framtidens krav på funktion (Movium 2020). Studenttävlingens ramverk beskriver att platsens brister är störst inom områden som orientering, trygghet och tillgänglighet. Dessa tre aspekter är de som främst behöver anpassas och vidareutvecklas för att minneslunden ska kunna vara i fas med dagens och framtidens behov, vilket beskrivs i tävlingens ramverk (se Bilaga 2). Smyckningsplatserna - som arbetet fokuserar på - påverkas mest av tillgänglighetsaspekten, då den aspekten är ett viktigt kriterium att uppfylla för att alla besökare ska kunna placera ut gravljus och snittblommor för sina bortgångna.

Movium (2020) beskriver att det är svårt för kyrkogårdens förstagångsbesökare att hitta till minneslunden, eftersom skyltar som pekar mot platsen är få och minneslunden inte har en tydlig huvudingång. Orienteringen på platsen är särskilt förvirrande för de som kommer med rullstol, då det endast finns en tillgänglig entré som även är malplacerad på grund av dålig anslutning till parkeringsplats. Minneslundens parkering är strax utanför en av de fyra ingångarna, varav just den ingången är otillgänglig då den leder in till minneslunden med en åsnetrappa. I stället hänvisas rullstolsbundna till entrén som är på motsatt sida, vilket är ca 200 meter runt lunden med närmaste väg. Tillgängligheten på platsen brister också när det kommer till markmaterialet, då minneslundens markunderlag består av stenmjöl som innehåller mycket singel och begränsar framkomligheten för både barnvagnar och rullstolar att enkelt ta sig fram.

Figur 5. En av fyra entréer. Skylten längst till höger hänvisar funktionsvarierande till tillgänglig entré. Blåa pilen visar vart skylten finns i samband med minneslunden, se figur. 6. Alexandra Fabian (2021-02-20)

Figur 6. Karta över minneslundens område: rödmarkerad. Blåa pricken: skylten som visas i figur. 5. Streckad linje: närmaste väg till den tillgängliga entrén. Karta:

Kyrkogårdsförvaltningen i Malmö (2020). Redigerad av Alexandra Fabian (2021-02-28).

3.6. Balansen mellan gestaltning och sorgbearbetning

Inger Berglund (1994) har genom en studie i sin bok *Kyrkogårdens meditativa rum* skapat ett kunskapsunderlag för hur en minneslund kan gestaltas i syfte att framhäva funktioner och egenskaper vid en plats för att stödja den sörjande. I sju olika kategorier diskuterar Berglund (1994) i sin studie de egenskaper som ska finnas vid en minneslund, för att sorgbearbetningen ska bli lättare för den sörjande. Dessa

kategorier är: läge, gestaltning, vegetation, klimat – årstid, symboler samt material och utrustning. Kategorierna ingår i den analysmodell som detta arbete har använt sig av i arbetets analys av minneslunden på Östra kyrkogården i Malmö. Dessa kategorier och resultatet från analysen av dem kommer att diskuteras vidare under rubrik 4.3: *Analysmodell - Kyrkogårdens meditativa rum*.

En minneslund är ett gemensamt gravområde för nedgrävning eller utströende av aska (Svenska kyrkan 2019). Anhöriga deltar inte vid gravsättningen av den avlidne och har därmed ingen kännedom om vart i minneslunden den avlidne begravs, vilket skyddar hela platsens anonymitet (ibid). Eftersom gravskicket är både gemensamt och anonymt kan gestaltningen av en minneslund inte ha namnplattor eller en design som markerar vart de begravda exakt befinner sig. Det betyder med andra ord att designen på platsen måste kunna tilltala alla och vara neutral; med få personliga kopplingar.

Berglund (1994) beskriver att en minneslund ska förmedla ro och trygghet för att besökaren ska kunna nå det meditativa stadie som krävs för att våga sörja och känna en kontakt med den avlidne. Resultatet från Berglunds (1994) studie om vad som lämpar sig bäst för en gestaltning vid en minneslund kan vidare sammanfattas med tre kvaliteter, varav dessa är: nära anslutning till vatten, en högt belägen minneslund med utsikt över landskapet och en effektiv avskärmning från störningar, som exempelvis trafikbuller. Studien visar att genom utformning efter dessa kvaliteter kan ett meditativt stadie lämpad för sorgbearbetning lättare uppnås. Utöver dessa kvaliteter lyfter Berglunds (1994) studie fram att gestalta efter prydlighet, rofylldhet och struktur är att föredra framför andra utformningar. Med detta menar hon att en prydlighet bidrar till en känsla av stolthet över gravplatsen, samt till vördnad och respekt för den som har gått bort. Att platsen är strukturerad bidrar till en rofylldhet då hjärnan lättare kan lokalisera sig och inte bli distraherad av en stökig miljö.

Sorgbearbetning och gestaltning är två olika saker. Att hitta balansen mellan dessa, för att respektera både de efterlevande och den avlidne, är enligt Berglund (1994) centralt för att en minneslund ska fylla sin funktion som en mediativ plats. En del av de nämnda kvaliteterna i tidigare stycke är möjliga att integrera vid ett nytt gestaltungsförslag för smykningsplatserna vid minneslunden på Östra kyrkogården. Andra är däremot svårare att ta med i det nya gestaltungsförslaget då Berglunds (1994) studie baseras på minneslunden som helhet, där smykningsplatserna bara utgör en del av platsen. Kvaliteterna kan dock inspirera det nya gestaltungsförslaget till att samspela med och bevara den befintliga balansen av gestaltning och sorgbearbetning vid minneslunden på Östra kyrkogården idag.

4. Inventering och analys

I följande avsnitt beskrivs minneslundens potential att också fungera som en social plats och hur platsens problemrymd kring tillgänglighet och under Allhelgona ser ut idag. Det framgår också vad inventeringen och analyserna som utfördes under platsbesöket gav för resultat och vad, från dessa, som har använts vidare i gestaltungsprocessen som redovisas under avsnitt 4.6: *Loggbok – vägen till resultatet*.

4.1. Potential och problemrymd

Under platsbesöket berättade Löfgren⁴ kyrkogårdens historia och besvarade frågor om vad de som arbetar på kyrkogården anser är minneslundens brister vad gäller funktion och tillgänglighet idag. I följande del av bakgrunden ges en djupare inblick i problemrymden med smyckningsplatserna idag och hur kyrkogården även används som en social plats utöver dess uppenbara funktion vad gäller sorgbearbetning.

4.1.1. Allhelgona och bristen på smyckningsplatser

Löfgren delgav under besöket att han uppskattar att ungefär 80% av kyrkogårdens årliga besökare besöker platsen under allhelgonahelgen. Han berättade att många besöker minneslundan trots att de inte har en anhörig gravsatt där, men att det i hans mening också är charmen med en anonym begravningsplats - den är för alla, oavsett koppling. Exempelvis nämnde Löfgren att besökare med anhöriga till personer som gick bort i tsunamin i Thailand 2004 och som inte har möjlighet att åka till tsunamimonumentet på Djurgården i Stockholm besöker minneslundan i stället, eftersom det är en gemensam plats att sörja alla bortgångna oavsett vart den avlidna egentligen ligger begravd.

Anställda bevakar platsen dygnet runt med att organisera placeringen av gravljus under allhelgona, ge plats för nya gravljus samt plocka bort de ljus som har brunnit ut. Idag anses det finnas för få platser för utplacering av både snittblommor och gravljus, särskilt under allhelgona. Med ett ökat intresse för att fira allhelgona och

⁴ Alla referenser till Löfgren på s. 23 syftar till: Maximilian Löfgren, Landskapsingenjör på Östra kyrkogården i Malmö, intervju: 2021-02-20

tillsammans med den befolkningsökning som sker i Malmö stad menar Löfgren att minneslundens brist på ett tillräckligt antal smyckningsplatser blir alltmer tydlig. Under allhelgonahelgen och en tid efter det placerar kyrkogården ut två metallådor som är till för gravljus vid varje entré till minneslundan. Dessa metallådor fylls snabbt och är en tillfällig lösning på problemet. Snittblommornas placering i minneslundans mitt är svår att nå för de äldre besökarna och de med funktionshinder har svårt att ens ta sig dit.

4.1.2. Tillgänglighet

Löfgren berättar att minneslundan inte har många besökare i rullstol. Markmaterialet är stenmjöl, vilket ska gå att rulla på, men på dagen vid platsbesöket var det mycket singel och svårframkomligt för exempelvis någon i rullstol. Löfgren påpekar att under vintern – då besöket skedde - blir materialet mjukt, medan under andra delar av året är materialet i stället packat och att det då finns väldigt få problem med singel i stenmjölet och framkomlighet. Han anser därför inte att markmaterialet är ett stort problem, men däremot nämner han att förbättringar alltid kan ske.

Löfgren⁵ nämner att det har diskuterats med bland annat länsstyrelsen hur ramper kan skapas och att ingångarna kan ändras, men att ett sådant ingrepp skulle göra övertramp på kulturmiljölagen och även att det skulle riskera att förstöra Lewerentz arkitektur på platsen. Han berättade vidare att Lewerentz stora intryck på platsen är viktig att bevara och att det är anledningen till att de som anordnat studenttävlingen inte vill att det görs alltför stora förändringar av Lewerentz arkitektur. Personligen, som Löfgren la till, vill han se en lösning på bristen av tillgänglighet och en ökning av mängden smyckningsplatser. Till följd av denna information ställdes frågan hur han skulle tro att Lewerentz hade gestaltat platsen idag, varav han svarade att det inte finns några tvivel om att Lewerentz var en principfast person och därför är en installation av en hög och pampig struktur något han inte skulle göra med platsen.

4.1.3. Kyrkogården som en social plats

Förtätning av städer skapar ett högre behov av grönområden för rekreation i staden och gör att våra kyrkogårdar delvis frångår sin ursprungliga användning, vilken är begravingar och sorgbearbetning (Swensen et al. 2016). Ett besök på en kyrkogård kan ha dubbla motiv, då en kyrkogård är utöver en plats för sörjande också en social plats (Berglund 1994). Löfgren berättade att den ortodoxa förgreningen inom kristendomen fikar vid gravarna och att de har stambesökare som fikar vid sina

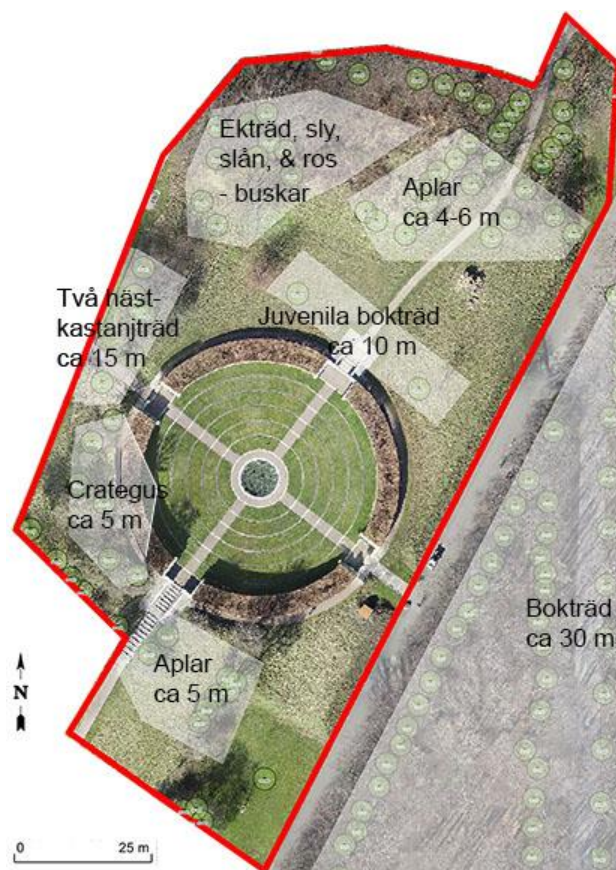
⁵ Alla referenser till Löfgren på s. 23 syftar till: Maximilian Löfgren, landskapsingenjör på Östra kyrkogården i Malmö, intervju: 2021-02-20

anhörigas gravplatser. Kyrkogården är också en populär plats för promenader med vänner eller hunden och behovet av att sitta ner och vara social finns, menar han.

4.2. Inventering – träd - material och utrustning

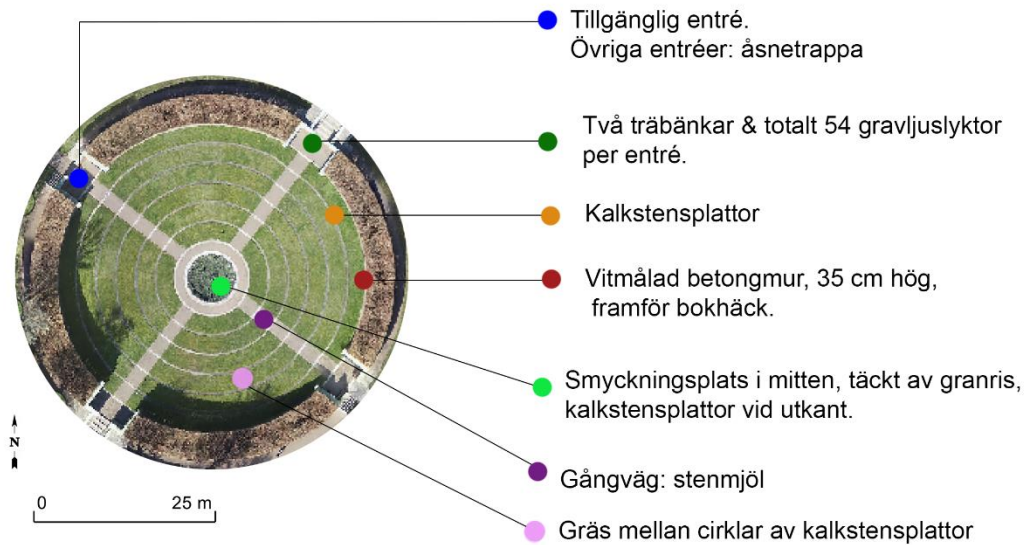
I detta avsnitt presenteras två olika inventeringar, där den ena illustrerar vilka träd som är relevanta för gestaltningsförslaget och den andra tar upp det material och den utrustning som finns i minneslunden. Trädinventeringen visar de träd som kan ses inifrån minneslunden och är relevant för vad som ger platsen sin karaktär och rumsbildning. Valet av exkludering av övrig vegetation på platsen har gjorts eftersom gestaltningsförslaget för smykningsplatserna är inom minneslundens ramar och alla växter vid omkringliggande ytor syns inte från smykningsplatsernas positioner. De valdes även bort av anledningen att de inte är relevanta för karaktären hos det nya gestaltningsförslaget.

Material och utrustning samt vegetation på platsen behandlas i en av arbetets tre analyser, för mer om detta se rubrik 4.3.1 *Kategorier i Berglunds analysmodell.*

Figur 7. Inveteringskarta: Träd. Karta: Kyrkogårdsförvaltningen i Malmö (2020) Redigerad av Alexandra Fabian (2021-02-28)

Inventering material och utrustning

Figur 8. Inventeringskarta: Material och utrustning i minneslundens. Karta: Kyrkogårdsförvaltningen i Malmö (2020). Redigerad av Alexandra Fabian (2021-02-28)

Inventeringskartan ovan visar de material och den utrustning som finns i minneslundens idag. Lewerentz karaktäristiska enkelhet i hans arkitektur återspeglas även här i hur han gjort få och enkla materialval i utformningen av minneslundens. Cirkelarna som utgör ett repetitivt mönster består av kalkstensplattor och är nedsänkta i gräset. Gångvägarna består av stenmjöl. Den vitmålade betongväggen framför bokhäcken skapar en tydlig avgränsning av platsens rumsbildning, som även förstärks av bokhäcken bakom.

4.3. Analysmodell - Kyrkogårdens meditativa rum

Berglund (1994) beskriver i sin bok *Kyrkogårdens meditativa rum* balansen mellan sorgbearbetning och gestaltning, olika gravskick samt framtiden för begravningsplatser. Berglund (1994) grundar sin analys på minneslundens som plats med fakta och intervjuer, där hon lyfter de dominerande åsikterna inom de ämnen hon frågat de intervjuade om. I sin analysmodell nämner Berglund (1994) sju viktiga kategorier att undersöka vid analysering av en minneslund och dessa kategorier har använts under arbetets platsbesök. Analysen har använts eftersom den är relevant för arbetets ämne och tar upp användbara perspektiv att ha med sig när man undersöker just en minneslund. De olika kategorierna, som också kan ses som kriterier, beskrivs nedan var för sig.

4.3.1. Kategorier i Berglunds analysmodell

Nedan beskrivs och redovisas resultatet från Berglunds (1994) sju olika kategorier, som har använts aktivt i analysen av platsbesöket som utfördes 2021-02-20. Analysens kategorier som berör vegetation och klimat var under platsbesöket svårbedömda, då de styrs och förändras av årstiderna. De kategorierna har därför kompletterats med information från Löfgren⁶ som är anställd landskapsingenjör på Östra kyrkogården och har erfarenheter av minneslunden från de årstider då inga platsbesök kunnat genomföras.

Läge

Minneslundens placering i landskapet har betydelse, då möjligheten att kunna blicka ut, enligt Berglund (1994), symboliserar livet utanför sorgens instängdhet. Berglund (1994) beskriver att placering högt upp i topografin kan symbolisera kontakten med himmelen – där det finns en evighet och livet efter detta. Förutom dessa två liknelser spelar läget roll i urbana miljöer med tanke på mängden buller från trafiken som kan störa det lugn som behövs för att våga släppa fram sin sorg.

Minneslunden på Östra kyrkogården i Malmö ligger högt i landskapet i jämförelse med kyrkogården i sin helhet. Utformningen av platsen är cirkulär och lutar in mot mitten, vilket bildar en skålliknande form. Vid utkanten av cirkeln finns en 0,35 m hög vit betongmur och bakom den en robust bokhäck på 2,0 m i höjd och 3,8 m i bredd. Bokhäcken är kompakt och avskärmar platsen från utsidan, vilket minskar insynen. Strax ovanför häcken syns trädkronor från de högre träden utanför minneslunden och vidare ovanför dessa syns himmelen. Platsen är skyddad från en hög bullernivå och upplevs avskärmad förutom i riktningen uppåt, där det i stället finns en tydlig kontakt med himlen som Berglund (1994) menar är en symbol för evighet och livet efter detta. Gångvägarna är placerade som en axel med långa siktlinjer; ett vanligt förekommande gestaltningsdrag hos Sigurd Lewerentz (Flora 2006).

Gestaltning

Hur en minneslund är gestaltad avgör hur platsen upplevs och genom att designa olika rum som skyddar - exempelvis halvöppna rum - kan besökaren känna en viss avskildhet och en möjlighet att förbli ostörd i sin sorgbearbetning (Berglund 1994). Naturen ska förmedla frid och lugn, vilket gör att en minneslund inte kan gestaltas som en friväxande trädgård eftersom det kan upplevas stökigt och distraherande (ibid).

Sigurd Lewerentz gestaltning av minneslunden visar på karaktäristiska stildrag av

⁶ Maximilian Löfgren, landskapsingenjör på Östra kyrkogården i Malmö, intervju: 2021-02-20

hans arkitektur med dess radikala enkelhet, vilket syns i det cirkulära och repetitiva formspråket på platsen. Minneslunden är avskärmad från utsidan, som tidigare nämnt och även från insyn. Det finns en skarp rumsbildning som upplevs slutet i den horisontella synvinkeln och en öppenhet mot himlen. De fyra entréerna består av vita betongväggar på bägge sidor och blickar mot minneslundens mitt. Entréernas form bildar små halvöppna rum som leder in till det stora rummet som minneslunden utgör. Från entréerna dras ögat direkt mot mitten av cirkeln där den större smyckningsplatsen finns. Lutningen inåt mitten skapar en fokuspunkt och en slags fascination som blicken vilar på, vilket i stunden ger känslan av en dominerande stillsamhet. Analys av vegetationens roll i gestaltningen vid minneslunden på Östra kyrkogården behandlas i nästa stycke.

Vegetation

Inom denna rubrik behandlas Berglunds (1994) aspekter av ekologi, skötsel av växter och framförallt gräsmattans skick, eftersom marken där anhöriga gravsätts anses som något heligt. En simplicitet i val av arter och form är en ytterligare aspekt som spelar roll, då för mycket variation på form och arter kan ge för många intryck på en plats som ska upplevas som rofylld.

Artvalet i minneslunden på Östra kyrkogården är sparsamt, då minneslundens marktäcke - bortsett från gångvägar - består av gräs. Utöver det består grönskan vidare av bokhäcken som löper längs konturen av platsens cirkulära form. Häcken är 2,0 m hög och 3,8 m bred och utgör en bastant karaktär. Väl inne i den nedsänkta minneslundens center är besökaren avskärmad från utsidan och kan endast se de trädkronor av främst bok som sticker upp bortom häcken, men även träd som alplar, ek och kastanj – se *figur 7: trädinventering* för deras placering. Under platsbesöket var träden utan löv och rumsbildningen som de träden utgjorde ovanför bokhäckens höjd upplevdes därför svag i jämförelse med om de hade varit lummiga. Det enkla intrycket av grönskan är värd att bevara i det nya gestaltningsförslaget då denna enkelhet förmedlar - enligt min iakttagelse - få starka intryck, en bra lummighet och en strukturell känsla.

Klimat - Årstider

Klimat i denna analys syftar på mängden solljus och skugga som finns på platsen beroende på årstid (Berglund 1994).

Under platsbesöket var det mulet större delen av dagen med endast en timmes sol på eftermiddagen. Enligt Löfgren är platsen under stora delar av året varm och har väldigt lite skugga, eftersom en sjuk Alm har tagits ned på platsen, som förut täckte stor del av minneslunden med sin skugga. Han berättar att under sommarhalvåret

blir minneslunden särskilt varm, då lutningen mot mitten utgör en skålform som samlar värme och kan liknas med en kokande gryta.

Symboler

Träd: liv och kvinnlighet

Grönska: lummighet och lugn, frid

Kyrka i närheten: symboliserar kraft

Sten: evighet

Cirkel: fulländad helighet, livets kretslopp

Vatten: livet som finns kvar, reflektion.

Symboler är enligt Berglund (1994) viktiga av två olika skäl. De kan vara något som fångar uppmärksamheten och fungerar som en fokuspunkt att vila tankarna runt för den sörjande eller ett landmärke som exempelvis en kyrka som hjälper besökaren att orientera sig på kyrkogården, menar Berglund.

Minneslunden på Östra kyrkogården uppfyller de ovanstående symbolerna, förutom att det inte finns en kyrka i närheten eller en sten. Minneslundens form är cirkulär och har ett återkommande mönster av cirklar. I centrum befinner sig smyckningsplatsen fylld med vatten för snittblommor och det finns omkringliggande grönska med bokhäcken och de lummiga gräsyterna, städade i sitt utseende. Symbolerna som kan hittas i minneslundens material och utformning är fria från religion och politiska samband. Fokuspunkten i minneslunden är smyckningsplatsen i mitten som består av en vattendamm där snittblommor kan placeras runt kanten. Vattnet i dammen är en symbol vars betydelse som fokuspunkt kan ytterligare förstärkas genom användandet av rinnande vatten, vilket kan fånga besökarens uppmärksamhet under en längre tid. Att använda sig av mer naturmaterial i sten eller bygga vidare på cirkelmönstret som befintlig gestaltning kan också framhäva betydelsen av vad symbolerna står för, som ovan nämnt.

Material och utrustning

Materialval och utrustning spelar roll för att förmedla intryck (Berglund 1994). Om platsen har utrustning i exempelvis sten utstrålar det materialet en tyngd och samtidigt en naturlig känsla, då användning av naturligt material kan få besökaren att känna sig mer jordnära (ibid).

Sigurd Lewerentz materialval för platsens väggar är vitmålad betong vid entréerna och runt lunden, kalksten för stenplattorna som utgör det repetitiva cirkelmönstret och stenmjöl för gångvägarna. De bänkar som finns vid entréerna är gjorda utav trä och gravljuslyktorna på betongväggen där består av svartmålat järn med en glaskupa för vindskydd. Materialvalet är delvis naturligt förekommande och enligt

mitt antagande utgör därför vegetationen en större del av platsens naturliga känsla än vad utrustningen gör. *Se figur. 8: inventeringskarta för material och utrustning för deras placering i minneslunden.*

4.3.2. Sammanfattning av Berglunds analysmodell

Denna analys sammanfattar minneslundens karaktär i sin helhet och är en viktig aspekt att ha i åtanke vid gestaltningsprocessen, då det nya förslaget inte ska bryta platsens befintliga karaktär, utan samspela med den. De sju olika kategorierna bidrar med varsin infallsvinkel på befintlig gestaltning och minneslunden på Östra kyrkogården uppfyllde redan flera av kategoriernas beskrivningar.

Det som tas med i gestaltningsprocessen från denna analys är avsaknaden av en naturlig känsla från materialvalet, som en sten eller en lugn rörelse som rinnande vatten, för att bryta den dominerande stillsamheten. I nästa analys behandlas mer exakt vad som behöver åtgärdas på smyckningsplatserna, vilka möjligheter för förbättring som finns och vad gestaltningsprocessen tar med sig från den analysen.

4.4. SWOT- analys över smyckningsplatserna

En SWOT-analys är en metod som används i arbetet för att kartlägga problemen med smyckningsplatserna vid minneslunden idag. Detta utförs för att bättre förstå vad på platsen som behövs utvecklas. Analysen tar också upp faktorer som styrkor, möjligheter och hot.

4.4.1. Centrala begrepp

Begrepp som används aktivt i analysen och hur de definieras beskrivs nedan.

S (strength) - Styrkor: vad som fungerar bra och är positivt med platsen.

W (weakness) - Svagheter: brister och saker som fungerar mindre bra.

O (opportunities) - Möjligheter: riktlinjer för framtiden eller vad platsen har för potential och kan utvecklas till.

T (threats) – Hot: faktorer som kan hota att försämra platsen eller störa dess funktion.

S	W	O	T
Vindskyddade platser för gravljus	För få smykningsplatser	Det finns plats att öka antalet gravljus-lyktor på väggen	Stöld av bänkar och blommor
Lugn sittplats för sorg-bearbetning	Grus från stenmjöl hamnar ute i gräset och i vattendammen som är smykningsplatsen i mitten	Upphöjning av smykningsplats för snittblommor: är inte i närheten av gravsättningar	Djur som äter blommor och skräpar ner
	Svårt att placera snittblommor annanstans än längs kanten		Ökad mängd besökare
	Central smykningsplats är otillgänglig. Svårt att placera blommor för äldre		

Tabell 1. Resultat av SWOT-analys för smykningsplatserna vid minneslunden.

Figur 9. Bilden ovan visar en av fyra entréer sett från minneslunden. Åsnetrappan leder upp till en del av Lewerentz första verk vid Östra kyrkogården; "Ås" som är en människogjord förändring i topografin. Alexandra Fabian (2021-02-20).

Figur 10. Foto: Befintlig smyckningsplats i mitten av minneslunden. Den är 8 meter i diameter och har snittblommor liggandes längs kanten. Alexandra Fabian (2021-02-20)

Figur 11. Foto: Befintlig smyckningsplats vid entré; 27 lyktor per vägg och totalt 81 per entré, vilket utgör 216 lyktor vid hela minneslunden. Alexandra Fabian (2021-02-20)

4.4.2. Sammanfattning SWOT-analys

Totalt sett finns det 216 lyktor för gravljus i hela minneslunden, vilket kan anses vara gott om plats förutom vid allhelgona, då det är alldeles för lite. Dagens gravljuslyktor är enskilda och fungerar som individuella platser för att placera ut gravljus. Eftersom en minneslund är ett gravskick som ska vara anonym och gemensam, borde även detaljer som gravljuslyktor återspegla detta. För att få mer plats åt gravljus behöver en effektivisering ske. Vindskyddade gravljuslyktor möjliggör att gravljusen blir skyddade från olika väderlekar och kan placeras ut även om det blåser kraftigt.

Smyckningsplatsen i mitten behöver bli högre, för att den lättare ska kunna nås av äldre och funktionsvarierande som har svårt att böja sig ner mot marken. En mer utplanad med packat stenmjöl kan underlätta stabiliteten för funktionsvarierade och samtidigt bidra till att mindre grus hamnar ute i gräset, som är yta ämnad för gravsättning. Genom att byta markmaterial kan platsen dessutom upplevas mer städad och ge ett renare uttryck, vilket enligt Berglund (1994) är en preferens som besökare har för en minneslund.

Det som tas med vidare i gestaltningen är att smyckningsplatsen vid entrén behöver vindskydd för gravljus och placeringen av gravljus behöver även effektiviseras. Smyckningsplatsen i mitten skulle dra nytta av att vara upphöjd för att bli mer tillgänglig och också fungera som smyckningsplats för gravljus, i stället för bara snittblommor som idag. Kommande analys kompletterar Berglunds (1994) analysmodell och SWOT-analysen med perspektivet av hur platsen används, nivån av aktivitet på platsen och vilken påverkan detta har på sorgbearbetningen.

4.5. Rumsanalys

Helena Nordh⁷, forskare vid SLU, rekommenderade en rumsanalys där lugna och aktiva zoner identifieras, för att utvärdera aktiviteten på platsen och hur den påverkar sorgbearbetning. Denna analysmodell bedömer om platsen är en lugn eller aktiv zon beroende på faktorer som användning, rörelsemönster, sittplatser, avskildhet och relevans vad gäller hur zonen förhåller sig till gravarna. Syftet med analysen är att bidra till att en bedömning av dynamiken mellan platsens olika rum samt fungera som ett sätt att beskriva minneslundens och omkringliggande ytors stämning. Att veta om det finns lugna eller aktiva zoner menar Nordh är viktigt utifrån sorgbearbetningens synpunkt, då beroende på vilket stadie i sorgen den sörjande befinner sig i sorg så krävs en lugn miljö.

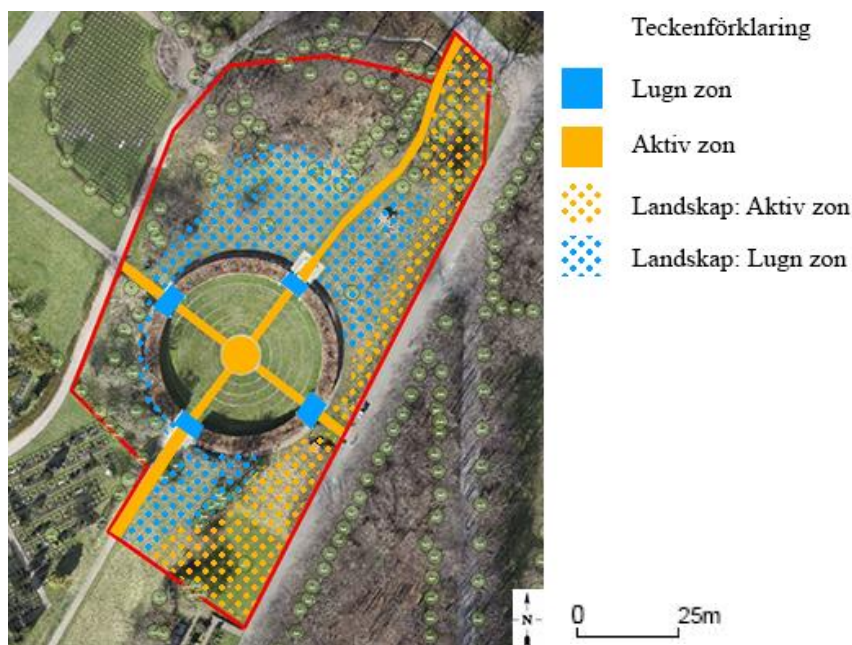
4.5.1. Centrala begrepp

Begrepp som används aktivt i analysen och hur de definieras beskrivs nedan.

Lugn zon: På en lugn plats kan avslappning ske och sorgen bearbetas i frid; det finns en avskildhet och harmoni över platsen.

Aktiv zon: Hög bullernivå/aktivitet. Mindre lämpat att bearbeta sorg i ett tidigt stadie här, då det finns faktorer som stör eller kan påverka känslan av att vara avskärmad.

⁷ Alla referenser till Nordh i stycket syftar till: Helena Nordh, forskare vid SLU, intervju 2021-02-10.

Figur 12. Illustrationsplan: Rumsanalys över gestaltungsområdet och de omkringliggande ytorna. Ytor utan markering är yta där ingen vistas, då det är täckt med antingen sly eller buskage. Karta: Kyrkogårdsförvaltningen i Malmö (2020). Redigerad av Alexandra Fabian (2021-02-28).

4.5.2. Sammanfattning Rumsanalys

De aktiva zonerna i minneslunden är den mittersta smyckningsplatsen och de gångvägar som leder dit. Vid dessa zoner utnyttjar människor platsen utöver sorgbearbetning i ett rekreativt syfte som promenadstråk, joggningsspår eller plats att rasta hunden. Sorgbearbetning under ett tidigt stadie kan lätt bli störd här, då lugnet som behövs i början av sorgen kan avbrytas av hög aktivitet från besökare eller förbipasserande. Däremot som nämnt under *rubrik 4.1.3* är kyrkogården också en social och en allmän plats. Trots att lugnet kan behövas för sorgbearbetning kan dock inte människors användning av platsen styras, då det är en allmän plats. Mitten av minneslunden är en aktiv zon där det finns möjlighet att placera ut sittplatser i gestaltungsförslaget, som uppmanar till frivillig social aktivitet. Eftersom sorgbearbetning är olika beroende från person till person och varierar i olika stadier kan behovet av en social plats för att prata av sig sorgen också vara viktig att inkludera. Att gestalta sittplatser som är ämnade för en frivillig social aktivitet kan uppmana besökare att bryta tystnaden som ofta cirkulerar kring en närståendes bortfall och underlätta sorgen för de som behöver prata om den.

De lugna zonerna i minneslunden är de fyra entréerna som har två sittplatser per entré mot den vitmålade betongväggen. Här är man skyddad om ryggen och har en klar överblick över platsen. Det finns ingen tydlig gräns mellan den aktiva och

lugna zonen i minneslunden, utan det som skiljer de åt är rumsbildningen. Entréerna utgör ett halv-öppet rum med utblick över hela minneslunden, vilken utgör ett eget rum utan entréerna. Gångvägarna går igenom de lugna zonerna – entréerna - i minneslunden, men stör trots det inte lugnet eftersom det inte finns någon huvudingång då människor kommer från alla fyra entréer.

Landskapets aktiva zoner är påverkade av buller från den högtrafikerade vägen öst om platsen. Under platsbesöket var lövträden inte klädda med löv och trafiken kunde höras och ses från dessa zoner. Vid de lugna landskaps-zonerna märks buller och trafiken mindre, och platsen upplevs som mer avskild.

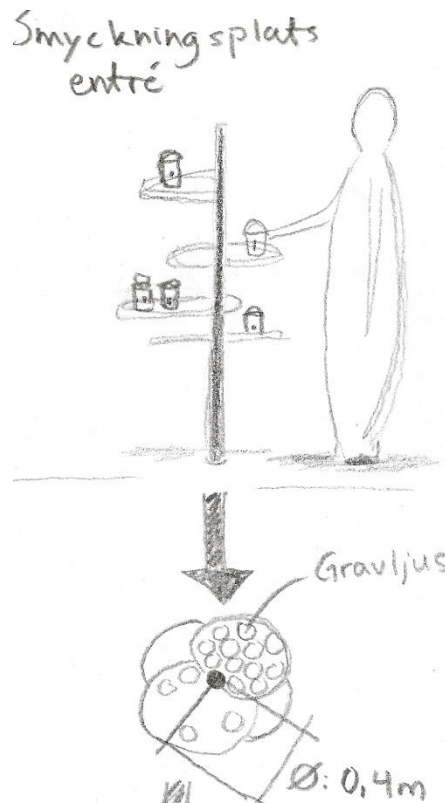
Det som tas med vidare i gestaltningsprocessen från rumsanalysen är att smyckningsplatsen i mitten kan utöka sin funktion för mer än utsmyckning och att den har potential att vara en social plats då det redan är en aktiv zon. Den lugna zonen vid entrén har fördel av att innehålla sittplatser med skyddad rygg då det skapar en trygg känsla och ger besökaren överblick över hela platsen. Detta är en egenskap värd att bevara och en gestaltning av smyckningsplatser som står framför bänkarna ska därför undvikas då det kan försämra denna överblick.

4.6. Loggbok – vägen till resultatet

Loggboken beskriver gestaltningsprocessen genom de skisser som har hjälpt arbetet framåt mot resultatet. I processen har skissandet hjälpt att förstå vad som ska undersökas härnäst och därmed fungerat som en metod där sammanställd information från förstudien, platsbesöket samt inventeringen och de tre analyserna kunnat testas på gestaltningsområdet. Loggboken är vägen fram till resultatet och inkluderar idéer som fungerade väl, men även de som fungerade mindre bra och varför just dessa inte gick vidare i gestaltningsprocessen. Detta avsnitt visar hur de olika delarna av arbetet drivit skissprocessen framåt, för att lättare förstå hur slutprodukten – gestaltningsförslaget - blev till för smyckningsplatserna vid minneslunden på Östra kyrkogården i Malmö.

4.6.1. Gravljuslyktor vid entréerna

Smyckningsplatsen vid entrén är ämnad för gravljus och idag finns det 27 gravljuslyktor per entré, vilket kan summeras till 216 lyktor totalt sett för alla minneslundens entréer tillsammans. Eftersom mängden lyktor inte räcker till på allhelgona testar jag idéer i denna del av loggboken för att hitta en lösning för effektiviseringen av utrymmet för gravljus, samtidigt som det ska finnas vindsydd.

4.6.2. Testar lösning för utrymme och effektivitet

Figur 13. visar en smyckningsplats för gravljus som kan placeras på samma yta, i olika nivåer och som är tänkt att finnas vid alla fyra entréer i minneslundens. Vid platsbesöket stod det klart att denna gestaltning inte samspelade med karaktären av hela platsen och därför uteslöts den. Det som däremot togs med av denna idé är att en större yta att placera ljus tillsammans på i olika nivåer tar mindre plats och är därmed mer effektiv.

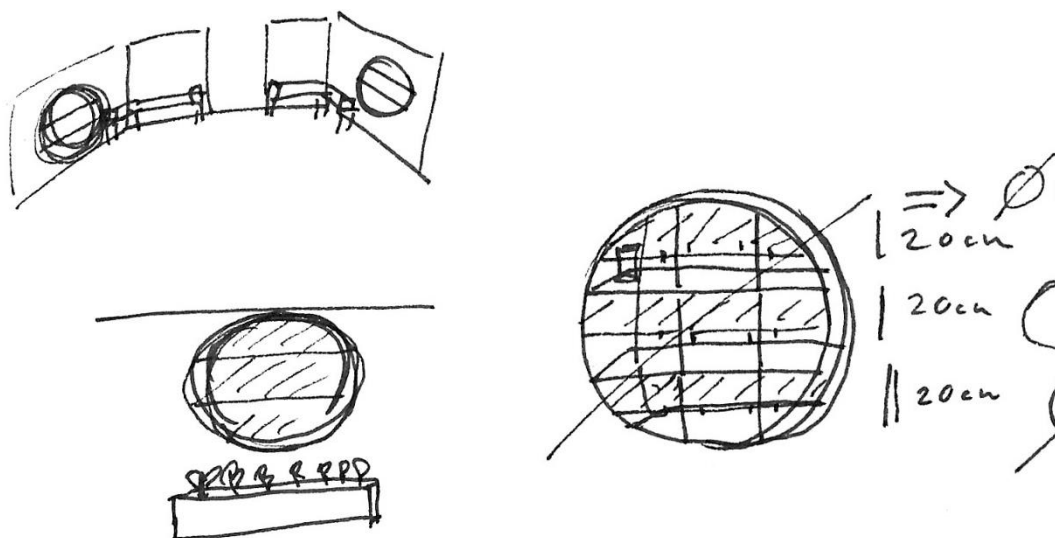
Figur 13. Skiss: Smyckningsplats för gravljus vid entré. Alexandra Fabian (2021-02-15)

Att ha en hög kvantitet av gravljuslyktor vid betongväggen upptäcktes genom skissprocessen vara en aning rörigt. Därför testades lösningar som exempelvis figur 13, för att hitta en mer gemensam plats att placera ut gravljus på, vilket också återspeglar tanken bakom minneslundens som ett gemensamt gravskick.

Figur 14. Kollage: Olika skisser som visar hur olika gravljuslyktor tar plats på den vitmålade betongväggen. Alexandra Fabian (2021-03-10)

Kollaget av skisser ovan ger ett utkast av prövningar för hur olika utseenden på gravljuslyktor kan se ut och passa ihop på samma vägg. Utav alla dessa skisser inspirerade skissen längst ner till höger i *figur 14* nästa steg i gestaltungsprocessen, då en bredare och stor lykta, som skissen presenterar, är mer gemensam och strukturerad än att försöka få in ett högt antal enskilda gravljuslyktor bredvid varandra. Skissen visar också fyra stora lyktor som går ut en bit från väggen, då tanken bakom det är att göra rum för gravljus som kan stå bredvid varandra på kortsidan. Genom att utöka bredden av lyktan kan ytan för antal ljus effektiviseras utan att det stör den klara siktlinjen över platsen från entréerna. I kommande skiss testas en ny form på detta koncept som beskrevs ovan.

Figur 15. Kollage av skisser: Testar lösning på cirkulär och gemensam smyckningslykta med tre plan att placera gravljus på. Alexandra Fabian (2021-03-10)

Skisserna ovan i kollaget redovisar en gemensam gravljuslykta som är ca 60 cm i diameter med tre olika nivåer där gravljus kan placeras ut och som har vindskyddande glasdörrar. Denna lykta är ca 15 cm i bredd och får plats med två gravljus bredvid varandra i bredd och är också tillgänglig då den är uppsatt vid en höjd där alla kan nå. Skissen längst ner till vänster visar den cirkulära gravljuslyktan och en låda för snittblommor. Eftersom det inte är brist på smykningsplatser för snittblommor kommer denna idé av den anledningen inte vara slutresultatet. Däremot finns möjligheten att placera ut en blomlåda om behovet av utrymme för snittblommor skulle öka i framtiden. Om detta inte är fallet och behovet för gravljus har en fortsatt ökning kan lådan användas för det ändamålet i stället. Lådan placeras inte ut i resultatet av anledningen att hålla ett enkelt utseende av entréerna, eftersom behovet av smykningsplatser för gravljus är som störst under en tidpunkt på året; allhelgona.

Denna idéskiss av en cirkulär gemensam lykta löser det huvudsakliga problemet som utmanar minneslundens smykningsplatser vid entrén idag, nämligen utrymme och en mer effektiv användning av yta för gravljus.

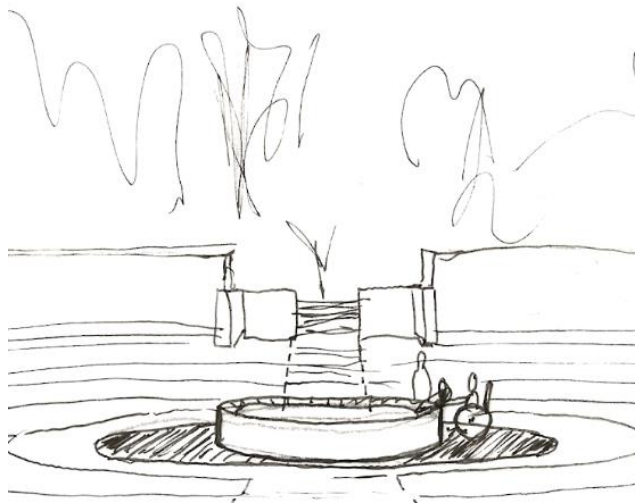
4.6.3. Smykningsplats i mitten

Olika prövningar på lösningar för tillgänglighet och allhelgona behandlas i detta avsnitt för smykningsplatsen i mitten av minneslundens. Tankar som följt med efter förstudien, platsbesöket och analyserna är följande: bevara Lewerentz cirkulära formspråk och siktlinjer, skapa en upphöjd smykningsplats för tillgänglighet, knyta an till ceremoniplatsen, använda sten för en naturlig känsla från materialvalet,

rinnande vatten för att bryta den dominerande stillsamheten, skapa en smyckningsplats för gravljus och inte bara snittblommor, och skapa en lämplig social plats. Tankarna prövas och behandlas i kommande del.

4.6.4. Testar lösning för allhelgona och tillgänglighet

De två största utmaningarna idag är tillgänglighet och utrymme för gravljus, vilket främst är ett problem under allhelgonahelgen. Från de tre analyserna som utfördes under platsbesöket har jag sammanställt och tagit med mig olika kvaliteter som ska bevara eller utveckla befintlig gestaltning. Dessa kvaliteter för smyckningsplatserna är: upphöjd smyckningsplats, göra vattendammen mindre och gestalta utrymme för gravljus samt skapa en social plats.

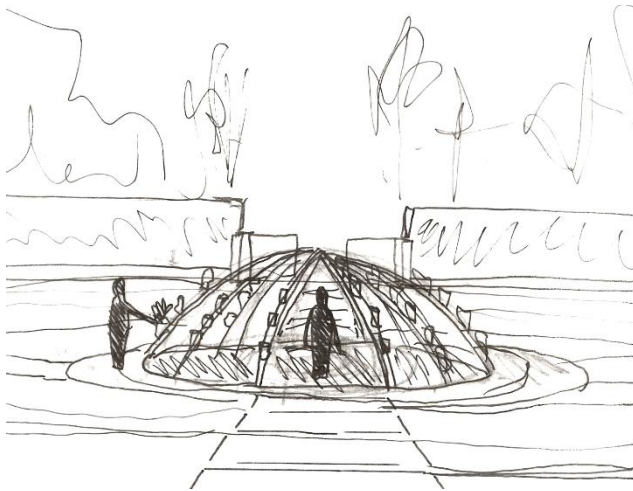

Figur 16. Skiss: Test för tillgänglig smyckningsplats i mitten där skalfiguren i rullstol placerar ut snittblommor. Alexandra Fabian (2021-02-20)

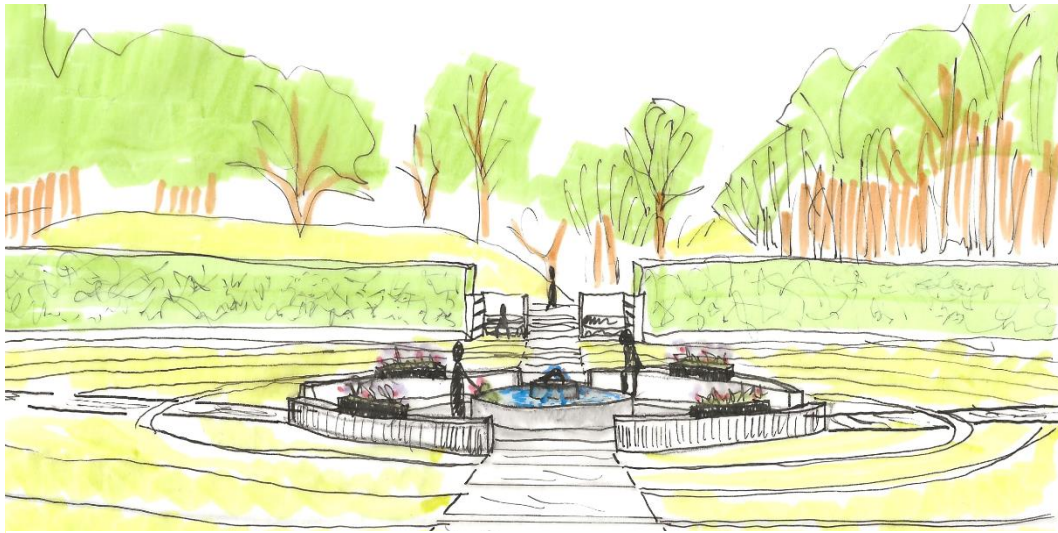
Figur 17. Skiss: Test för upphöjd och tillgänglig rektangulär smyckningsplats. Alexandra Fabian (2021-02-20)

Figur 16 visar på samma design som den befintliga smyckningsplatsen i mitten, men här mindre i diameter och även upphöjd för tillgänglighetens skull. Markmaterialet som är streckat i figuren ska visa på ett utplanat och mer packat stenmjöl. Denna undersökning av tillgänglighet ledde till skisser på flera upphöjda lösningar som *figur 16* och *17* redovisar. *Figur 17* är inspirerad av Lewerentz ceremoniplats som ursprungligen hade en kistliknande upphöjning. Idén att ha galler som separerar blommor och håller de upprätta är en gestaltningsdetalj som tas med till resultatet eftersom det ger snittblommorna ett prydligare utseende vid utplacering.

Eftersom minneslunden behöver mer plats för gravljus under allhelgona testar jag i *figur 18* en idé med bågar, där både snittblommor och gravljus kan placeras. Denna idé valdes bort då det inte representerade Lewerentz, men gav däremot tanken att skapa en plats där gravljus och snittblommor delar yta, vilket togs med till nästa skiss; *figur 19* och *20*.

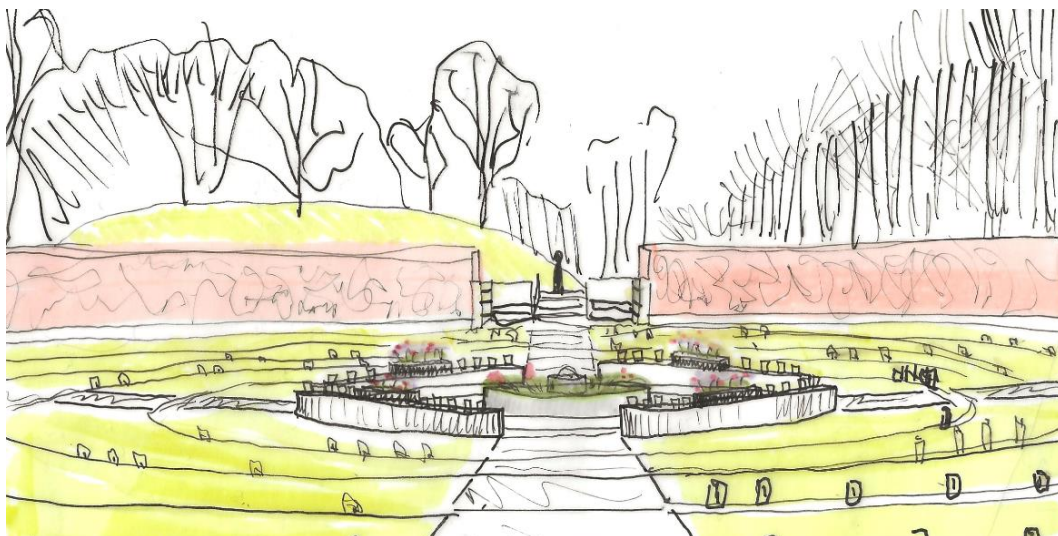
Figur 18. Skiss: Testar idé med bågar för smykningsplats i mitten. Alexandra Fabian (2021-03-10)

Figur 19. Smykningsplats i mitten under sommarhalvåret. Alexandra Fabian (2021-03-15)

Figur 19 är en sammanfattning av tidigare skissers prövning av tillgänglighet och utrymme för fler gravljus och snittblommor. Tanken bakom gestaltningen här är att framhäva naturliga element som sten och rinnande vatten för att bryta den dominerande stillsamheten som den befintliga gestaltningen har. Denna skiss tar också upp användningen av Sigurd Lewerentz repetitiva cirkelmönster, har en upphöjd smykningsplats som är tillgänglig och utvecklar symboliken från Berglunds (1994) analysmodell där vatten representerar livet som finns kvar samt reflektion. Den yttre cirkeln är en vitmålad betongmur och har lådor i mitten med galler där snittblommor kan sättas ut. Betongmuren fungerar som en sittplats då

rumsanalysen talade för att denna zon av minneslunden är aktiv och därför har antagandet gjorts att en social funktion är lämpad här.

Figur 20. Skiss: Minneslunden under allhelgonahelgen där gravljus är utplacerade utöver hela minneslunden. Alexandra Fabian (2021-03-15)

Figur 19 och *20* är samma gestaltning av smyckningsplatsen i mitten, men visar den under olika årstider. Bokhäcken i bakgrunden har höstfärger och träden bortom har tappat sina löv för året. På de repetitiva cirklarna i minneslunden är gravljus utplacerade och den vitmålade betongmuren vid smyckningsplatsen i mitten fungerar under allhelgona som en tillgänglig upphöjd plats att ytterligare placera ut gravljus. Detta utökar minneslundens funktion för hur många gravljus som kan placeras ut, då även smyckningsplatsen i mitten blir till för mer än snittblommor. Fontänen är avstängd under denna tid på året och vattendammen nedanför är fylld med granris där det fortfarande går att placera ut snittblommor. Det finns också möjlighet att placera ut snittblommor vid blomlådorna på muren eller alternativt ta ut blommorna där och i stället använda lådorna för fler gravljus. Dagens lösning för allhelgona, enligt Löfgren⁸, är att placera ut extra lådor för det ändamålet.

Figur 19 och *20* representerar flera av de aspekter som har behandlats och tagits vidare från förstudien, platsbesöket och analyserna. Därför är denna idéskiss av smyckningsplatsen i mitten ett lämpligt gestaltningsförslag för minneslunden och det representeras vidare i nästa del av uppsatsen, nämligen resultatet.

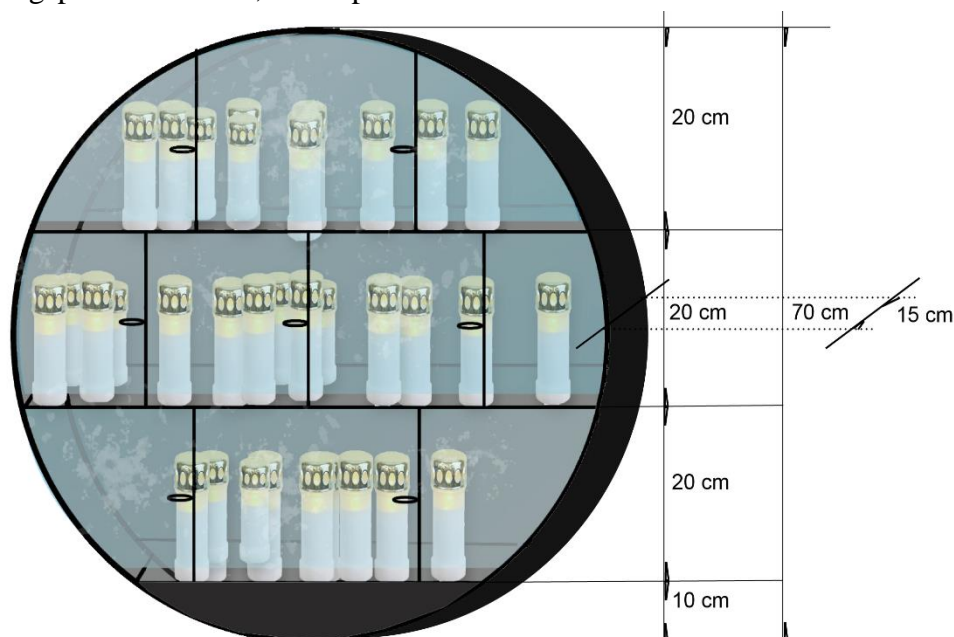
⁸ Maximilian Löfgren, landskapsingenjör på Östra kyrkogården i Malmö, intervju: 2021-02-20

5. Gestaltungsförslaget

I följande avsnitt presenteras gestaltungsförslaget för smyckningsplatserna vid minneslunden på Östra kyrkogården i Malmö. Resultatet är en sammanfattning av uppsatsens olika delar och visar på en lösning för bristen på tillgänglighet och utrymme för snittblommor och gravljus på platsen idag. Förtätningen i samhället ställer krav på hur smyckningsplatserna fungerar vid minneslunden på Östra kyrkogården och därför har gestaltungsförslaget utformats för att ge svar på de aspekter som utmanar platsens funktion idag samt bevarat de kulturhistoriska värdena.

5.1. Smyckningsplats vid entré

Gestaltungsförslaget för smyckningsplatsen vid entrén är inspirerad av minneslundens cirkulära former och gravskickets gemenskap. Denna design ska dessutom totalt kunna hålla upp till 480 gravljus vid minneslundens entréer och i jämförelse med de befintliga 216 gravljuslyktorna ges därmed en ökning på 264 platser. Utöver detta finns det också möjlighet att placera ut gravljus vid smyckningsplatsen i mitten, vilket presenteras i kommande avsnitt.

Figur 21. Detaljbild: Gestaltungsförslag för smyckningsplats vid entré med mått. Alexandra Fabian (2021-03-18)

Figur 22. Illustration: Gestaltungs-förslag för smyckningsplats vid entré på kvällen där tända gravljus lyser i den cirkulära och gemensamma gravljuslyktan. Alexandra Fabian (2021-03-18)

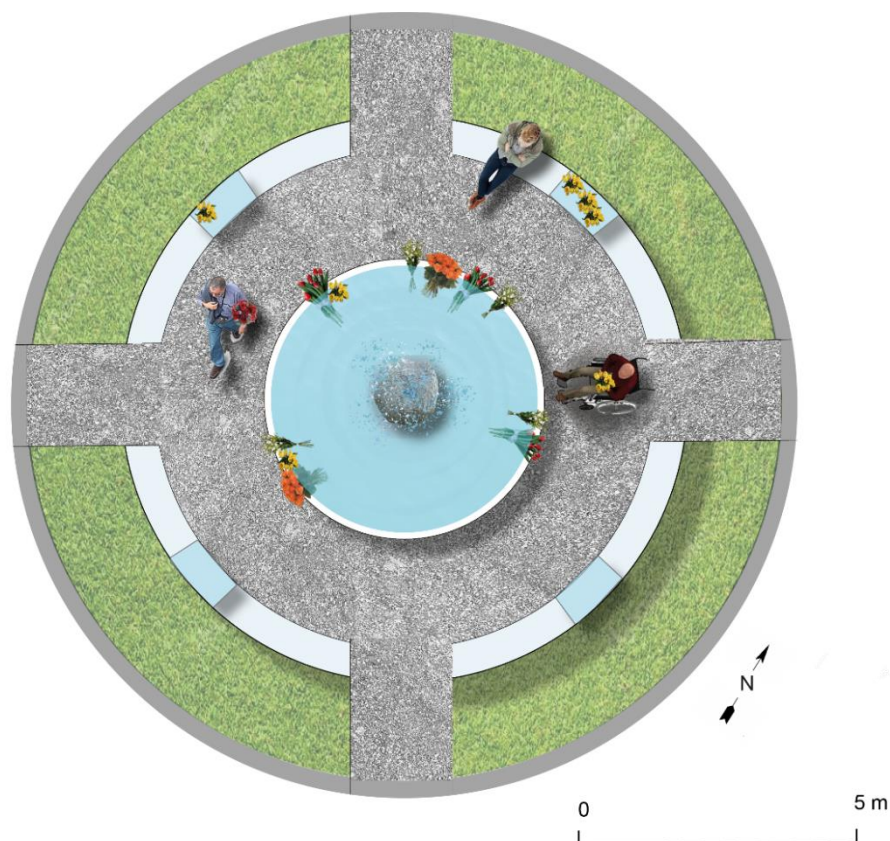
Illustrationen ovan visar gestaltungs-förslaget för smyckningsplatsen vid entrén på kvällen, där flera gravljus är tända och placerade i den cirkulära gravljuslyktan som sitter på den vitmålade betongväggen. Bakom väggen syns den 3,8 m breda och 2,0 m höga bokhäcken i guldbrun höstfärg. Förslaget är placerat vid en tillgänglig höjd och varje nivå i gravljuslyktan har flera glasörrar bredvid varandra som kan öppnas. Glasörrarna fungerar också som vindskydd och håller ljusen skyddade från andra väderlekar, som exempelvis regn. Den runda formen samspelar med hela minneslundens form, som är ritad av Lewerentz, samt det nya gestaltungs-förslaget för smyckningsplatsen i mitten som presenteras nedan.

5.2. Smyckningsplats i mitten

För att respektera Lewerentz arkitektur har det nya gestaltungs-förslaget använt hans repetitiva design och skapat en ny utformning av smyckningsplatsen i samma cirkulära och upprepande mönster som befintlig gestaltning har inspirerat till. Detta för att behålla en enhetlig känsla och ett formspråk som inte är i kontrast mot ursprunglig design. Dessutom är höjden på de nya cirkulära formerna inte högre än sitt höjd, då klara siktlinjer och en överblickbarhet är karaktäristiskt för Lewerentz stil. Den nya smyckningsplatsens upphöjda sitt- och smyckningsplats består av

vitmålad betong som återspeglar materialvalet av den befintliga gestaltningen. Designen av vattendammen är samma som befintlig smyckningsplats i mitten, men den har nu blivit förminskad från 8m till 5 m i diameter och upphöjd med nya inslag.

I tidigare avsnitt visar *figur 20* minneslunden under vinterhalvåret och hur den smyckas med framförallt gravljus på allhelgona. I det nya gestaltungsförslaget har smyckningsplatsen i mitten en yttre mur som är upphöjd till sitt höjd. Under vinterhalvåret, då behovet av att sätta ut gravljus är som störst, används den upphöjningen till att placera ut gravljus på. Vid sommarhalvåret fungerar upphöjningen som en social plats att sitta på eller för att titta på fontänen sittandes. På muren finns fyra svarta lådor utplacerade för snittblommor. Det går också att placera ut snittblommor i mitten där fontänen och vattenspegeln täcks av granris under vinterhalvåret.

Figur 23. Illustrationsplan: Gestaltungsförslaget under sommarhalvåret för smyckningsplatsen i mitten av minneslunden. Alexandra Fabian (2021-03-18)

Det nya gestaltungsförslaget under sommarhalvåret har en annan funktion än under vinterhalvåret, eftersom behovet att placera ut snittblommor kan tänkas vara högre under sommaren än att tända gravljus för anhörig. Den upphöjda yttre muren används för utplacering av snittblommor eller som en bänk och en frivillig social

yta. Sommarhalvåret kan vara varmt då minneslundens lutning mot mitten skapar en skålform som lätt samlar värme. Fontänen i mitten är en rund sten som är ett dekorativt inslag och samtidigt en nedkylande faktor. Det rinnande vattnet bryter den dominerande stillsamheten som befintlig gestaltning har, då tanken bakom fontänen är att symbolisera vikten av att prata om jobbiga situationer och lätta på sorgen, i stället för att hålla det inombords i tystnad.

Figur 24. Illustration: Gestaltungs-förslaget för smyckningsplatsen i mitten av minneslundens. Alexandra Fabian (2021-03-18)

Illustrationen ovan visar gestaltungs-förslaget för smyckningsplatsen i mitten, där omgivande och rumsbildande grönska kan ses bortom den lummiga bokhäcken. Här kan det ses att människor använder platsen i syfte av rekreation, för sorgbearbetning samt för att titta på fontänen och placera ut snittblommor.

6. Diskussion

I diskussionen diskuteras resultatet och metoderna samt vad som kunnat göras annorlunda och förbättrats i fortsatt forskning.

6.1. Resultatdiskussion

Syftet med uppsatsen är att skapa ett gestaltungsförslag för smyckningsplatserna vid minneslunden på Östra kyrkogården i Malmö, för att utveckla platsens sociala hållbarhet. Förslaget skulle beakta faktorer som befintlig utformning ritad av Sigurd Lewerentz, kulturhistoriska värden och framtidens krav för att ta hänsyn till hur platsen fungerar idag och kan tänkas fungera i framtiden.

Gestaltungsförslaget som presenteras i uppsatsen visar på en mer tillgänglig och socialt hållbar lösning för smyckningsplatserna vid minneslunden. Förslaget uppfyller framtidens krav på hur platsen fungerar idag och kan tänkas fungera i framtiden. Eftersom smyckningsplatserna är endast en del av minneslunden vore det ytterligare stärkande för den sociala hållbarheten om aspekter som markmaterial och fler tillgängliga entréer kunde omgestaltas på hela området. I fortsatt forskning om hur minneslunden hade kunnat förbättras i sin helhet är dessa aspekter särskilt viktiga för tillgängligheten då det är vad platsen främst saknar idag. Det nya förslaget för smyckningsplatserna besvarar uppsatsens syfte, även om minneslunden som helhet fortfarande kan förbättras för att främja den sociala hållbarheten och därmed vara mer förberedd på framtidens krav.

I de huvudsakliga aspekterna som tillgänglighet och fler platser för gravljus samt snittblommor uppnådde det nya förslaget de kraven. Däremot har förslaget grundats på ett personligt antagande och en tolkning av Lewerentz arkitektur. Litteraturen om Lewerentz kyrkogårdsverk som användes i arbetet innehåller ett urval av hans verk, tagna från olika år av hans yrkesverksamma tid. Hans verk är föränderliga över tid, vilket gjorde att tolkningen av vad som karaktäriserar Lewerentz stildrag blev en generalisering av hans kyrkogårdsarkitektur från olika tidsperioder. Resultatet från tolkningen gav trots det en förståelse för vilka arkitekturdrag som Lewerentz använt sig av vid flera projekt och blev tillsammans med platsbesöket

på Östra kyrkogården - där många av hans kyrkogårdsverk är samlade - en bra inspirationskälla. Dessa olika inspirationskällor har hjälpt i förståelsen av hans karaktäristiska stildrag och bidragit med de delar som byggt upp gestaltungsförslaget, för att smyckningsplatserna ska passa in med och utveckla befintlig gestaltning. Valet att arbeta med cirklar och det material som befintlig gestaltning har gjordes för att utveckla platsens karaktär och fortsätta på det spår som Lewerentz designat. Det nya förslaget respekterar Lewerentz arkitektur och har bevarat och utvecklat de väsentliga delarna av minneslunden idag med nya inslag som är inspirerade av Lewerentz kyrkogårdarkitektur. Dessa väsentliga delar har tagits fram baserat på slutsatser dragna från förstudien, platsbesöket och analyserna. Förklaringen till hur resultatet blev till hade förmodligen sett annorlunda ut om metoderna som gett dessa väsentliga delar till gestaltungsförslaget hade utförts på annat sätt. Med det menas att det alltid finns plats för förbättring och nya synvinklar eller arbetssätt att använda i fortsatt forskning, som exempelvis intervjuer där åsikter om förbättring från de som använder platsen kunde ha tagits med. Om metoderna fungerade bra, mindre bra eller kunnat ske annorlunda diskuteras vidare nedan.

6.2. Metoddiskussion

Förstudien undersökte Lewerentz kyrkogårdsarkitektur på Östra kyrkogården och hur gestaltning kring sorgbearbetning kan beaktas för att respektera och skapa en miljö som stödjer de sörjande. Litteraturen om Lewerentz gav en generell bild av hans kyrkogårdarkitektur, då böckerna som innehöll hans verk - beroende på tidsperiod och projekt - varierar i arkitekturstil. I Berglunds (1994) bok *Kyrkogårdens meditativa rum* baserar hon sin analys på slutsatser från intervjuer med människor som befinner sig i sorgbearbetning och hur de använder minneslunden i det syftet. Hennes analysmetod är därmed inriktad på personer som befinner sig i sorgbearbetning, vilket gör att analysmetoden hamnar i konflikt med dagens krav på funktion som ställs på Östra kyrkogården. De nya kraven som Östra kyrkogården ställer på minneslunden (se Bilaga 1 och 2) riktar sig till fler än de som sörjer. Kraven riktar sig också till de människor som passerar förbi, går ut med hunden eller vill använda platsen utöver sorgbearbetning, vilket resulterar i att Berglunds analysmetod tar ställning från en specificerad synvinkel. Analysens resultat blir nischat på de sörjande och exkluderar dagens krav på funktion för de som inte önskar sig använda platsen för sorgbearbetning. Trots att Berglunds analysmetod togs fram 1994 är den fortfarande relevant idag, då den riktar in sig på den viktigaste funktionen av en minneslund – sorgbearbetning - och är därför användbar och relevant även idag. Över lag gav analysmetoden bra ämnen att

analysera och kunde anpassas i detta arbete, för att se det från ett annat perspektiv än ur den som befinner sig i sorgbearbetning.

Platsbesöket utfördes 2021-02-20 då vädret var mulet och under en årstid när vegetationens blom- och bladknoppar var i viloläge. Fler platsbesök under olika årstider hade kunnat förstärka analyserna eftersom bedömningspunkterna vegetation och klimat är svåra att rättvist bedöma under endast en årstid. Med det menas att minneslundens karaktär varierar med årstiderna och vegetationen samt klimatet med dem, vilket kan påverka hur rumsbildning och känslan av platsen upplevs. Komplettering av dessa olika bedömningspunkter gjordes med en föreläsning och diskussion med den anställda landskapsingenjören Maximilian Löfgren på Östra kyrkogården, men trots det hade resultatet kunnat se annorlunda ut med fler än ett platsbesök. Inventeringen av träd samt material och utrustning blev inte påverkad av klimat eller årstid och fungerade bra att utföra under vinterårstiden, i jämförelse med analysmetoderna.

Berglunds (1994) analysmodell, SWOT-analysen och rumsanalysen bidrog med varsin del i det slutgiltiga gestaltungsförslaget och kompletterade varandra med olika perspektiv kring problemrymden och minneslunden. Däremot baseras alla tre analyser på personliga tolkningar av minneslundens karaktär och faktorer som berör sorgbearbetning. Personliga iakttagelser och synpunkter ger ett smalare resultat och perspektiv, då aspekter lätt kan missas som andra människor skulle lägga märke till. Flera perspektiv är viktiga i en gestaltning då det bidrar med olika synvinklar kring ett problem och hur det kan lösas. Arbetet använde tre analyser som tillsammans täckte flera olika perspektiv, även om det alltid finns plats för förbättring och fler vinklar på det som ska omgestaltas. Alternativt hade det varit bra att ha intervjuat flera anställda på kyrkogården, som är väl erfaren av platsen, eller haft de anställda göra en SWOT-analys för att se hur någon som tar hand om minneslunden dagligen skulle se på platsens styrkor och brister. Intervjuer med regelbundna besökare och andra som nyttjar platsen hade också kunnat bidra med en bättre lokalförståelse hur minneslunden fungerar idag och vad den kan tänkas behöva för att fungera bättre i framtiden.

Sammanfattningsvis fungerade metoderna bra i detta arbete för att skapa ett gestaltungsförslag för smyckningsplatserna som uppfyller framtidens krav på funktion och bevarar karaktären av Sigurd Lewerentz arkitektur. Trots detta kan förbättringar alltid ske. Skissprocessen i uppsatsen band ihop metodernas slutsatser och var ett sätt att pröva olika idéer för att nå resultatet. Tack vare skissprocessen kunde idéer avvägas och illustreras för att se vilken av alla idéer som mest skulle främja den sociala hållbarheten vid minneslunden på Östra kyrkogården och vara lämpade för gestaltungsförslaget.

Arbetet har vidare gett mig en djupare förståelse av den stora vikt våra kyrkogårdar har för att skapa ett mer öppet och tillgängligt samhälle, eftersom alla har rätten att på en jämlik plats, full av vördad och respekt, kunna hedra sina älskade som gått bort.

7. Referenslista

- Bengt. O. H Johansson. (1996). Tallum Gunnar Asplund & Sigurd Lewerentz, Skogskyrkogården i Stockholm. Sverige: Fabo Galli and Byggförlaget.
- Berglund. Inger. (1994). Kyrkogårdens meditativa rum. Centraltryckeriet, Borås. Stockholm: Verbum förlag.
- Campo-Ruiz, I. (2015). Equality in death: Sigurd Lewerentz and the planning of Malmö Eastern Cemetery 1916-1973. *Planning perspectives*, vol. 30 (4), pp. 639–657 Routledge.
- Dymling. Claes. (2016). Sigurd Lewerentz Drawing Collections 1+2. 2: a uppl. Japan: A+U Publishing CO. Ltd.
- Flora. Nicola. (2006). Sigurd Lewerentz 1885–1975. Milan: Electa Architecture Mondadori. (Lewerentz 1939 se Flora 2006)
- Malmö Stad. 2021.
<https://malmo.se/Uppleva-och-gora/Arkitektur-och-kulturarv/Arkitekturguide-till-Malmo--/1900---talet/-Ostra-Kyrkogarden.html> (Hämtad 2021-02-06)
- Movium. 2020. (Kyrkogårdsförvaltningen i Malmö (2020)). Tankesmedjan Movium SLU: studenttävling Malmö, Östra kyrkogården. Tävlingsens hemsida för information om gestaltningen av Sigurd Lewerentz. <https://www.movium.slu.se/produkter-amp-tjanster/utbildning?article=framtidens-minnesplats-ostra-kyrkogarden-i-malmo> (Hämtad 2021-01-20)
- Svenska kyrkan. 2020.
https://www.svenskakyrkan.se/filer/Begravnining_f%C3%B6rr_nu_a5_tryck_sv.pdf (Hämtad 2021-01-30)
- Swensen, Grete. Nordh, Helena. Brendalsmo, Jan. 2016. A greenspace between life and death – a case study of activities in Gamlebyen Cemetery in Oslo, Norway. Vol.70 (1), p.41–53.
<https://doi.org/10.1080/00291951.2015.1102169>
- Yüksel, İhsan. Dağdeviren, Metin. 2007. Using the analytic network process (ANP) in a SWOT analysis – A case study for a textile firm. *Information sciences*, 2007, Vol.177 (16), p.3364–3382.
<https://doi.org/10.1016/j.ins.2007.01.001>

8. Tack

Tack till Anna Persson som ordnade att jag fick möjligheten att prata med Helena Nordh och initierade mailkontakten med Maximilian Löfgren. Tack till både Helena och Maximilian vardera som tog sig tiden att hålla en föreläsning var och besvara frågor.

Tack till handledare, examiner och opponenter för all granskning och feedback som hjälpt mig att förbättra uppsatsen, lära mig nya saker och öka min textmedvetenhet.

Slutligen tack till Tankesmedjan Movium SLU för studenttävlingens ramverk som uppsatsen förhållit sig till och Sigurd Lewerentz som är ursprungsarkitekten av minneslunden på Östra kyrkogården i Malmö och anledningen att tävlingen och denna uppsats kunde hända.

9. Bilagor

Bilaga 1: Movium vid SLU, Sveriges Kyrkogårds- och Krematorieförbund (SKKF) och Sveriges Stenindustriförbund. (2020). Inbjudan till studenttävling för studenter 2021. https://www.movium.slu.se/system/files/course/14790/files/inbjudan_designtavling_ostra_kyrkogarden_i_malmo_final_h2_utan_sm.pdf. (Hämtad 2021-06-18)

Bilaga 2: Östra kyrkogården i Malmö. (2020). Tillgänglighetsaspekter avseende hela Östra kyrkogården. https://www.movium.slu.se/sites/default/files/course/14790/files/documentation/tillganglighetsaspekter_vard_o_underhallsplanostra.pdf. (Hämtad 2021-06-18)

10. Bilaga 1

Inbjudan till designtävling för studenter 2021

Perioden är förlängd till och med 15 augusti 2021!

Framtidens minnesplats

– Östra kyrkogården i Malmö

Tankesmedjan Movium vid SLU, Sveriges Kyrkogårds- och Krematorieförbund (SKKF) och Sveriges Stenindustriförbund, bjuder i samarbete med SLU in studerande vid SLU:s program för landskapsarkitektur, landskapsingenjör och trädgårdsingenjör – design till designtävling om hur begravningsplatsen kan behålla och utveckla sin funktion som mötes- och minnesplats för efterlevande.

1921 invigdes Östra kyrkogården, gestaltad av Sigurd Lewerentz. I slutet av 1950-talet uppstod behovet av nya begravningsformer. Därför fick den gamla ceremoniplatsen 1960 en ny funktion som minneslund, omgestaltad av Sigurd Lewerentz. Idag är mer än 18 000 personer gravsatta i minneslundan, det ger ett ökat antal besökare vilket ställer nya krav på funktion och tillgänglighet.

Platsen som är aktuell för tävlingen är minneslund-
en och de ytor som är i direkt anslutning till den (se
på tävlingens hemsida kartan med markerat område).

Ytorna ska utvecklas utifrån Sigurd Lewerentz sätt
att tänka och gestalta, där framtidens behov formas i
en anda som tydligt talar arkitektens språk.

Den befintliga minneslundens smyckningsplats
ska omgestaltas så att den knyter an till ursprungs-
tanken med ceremoniplatsen men som uppfyller
dagens krav på funktionalitet och tillgänglighet.

Tävlingsperiod: 9 november 2020 till och med 15 augusti 2021.

Pris: 1:a pris 10 000 konor, 2:a och 3:e pris vardera 5 000 kronor.

Vem kan delta i tävlingen: studenter vid SLU:s program för landskapsarkitekt, trädgårdsingenjör – design och landskapsingenjör, både i Ultuna och Alnarp.

FAKTA OM TÄVLINGEN

- Idéförslag, där idén presenteras i ord och bild. Visuell presentation är av vikt.
- Tävlingen är anonym. Förslaget får ett nummer som är den identitet som juryn får. Inga namn lämnas till juryn. Namnen stannar hos tävlingssekreteraren tills nomineringarna är klara.
- Inkomna förslag bedöms av en jury varav tre förslag väljs ut. De förslag som väljs ut presenteras av förslagsställarna vid SKKF:s rikskonferens den 17–18 maj i Malmö. Deltagarna vid rikskonferensen röstar fram det vinnande förslaget och andra respektive tredje pris.
- Kriterier för bedömning utgår från förslagets helhetsverkan och innovationsgrad i fråga om form (exempelvis komposition och anpassning till platsen), funktion (exempelvis möjligheter och kvaliteter i den valda idén) samt teknik (exempelvis genomförbarhet och resurseffektivitet).
- Förslaget ska vara framtaget i förhållande till de kulturhistoriska och arkitektoniska värdena som anläggningen har.
- Förslaget ska vara neutralt utformat med avseende på symboler som kan kopplas till religion, föreningar, politik el. dyl.

Juryn består av: Patrik Olsson, SLU, Caroline Dahl, Tanke-smedjan Movium, Monica Sandberg, Landskapsgruppen AB, Ingrid Petersson, Svenska kyrkan i Malmö, Kurt Johansson, Sveriges Stenindustriförbund och Ronny Holm, SKKF.

INLÄMNINGSKRAV

Förslag ska innehålla följande:

- Motto.
- Kortfattad text som behandlar såväl huvudidé som förslagets detaljer både funktionsmässigt och estetiskt.
- Illustration (handskiss, fotografi och/eller datorframställd) av idén/förslaget om platsen i närbild.
- Illustration av platsen i sin kontext.

VIKTIGA DATUM

Inlämning av förslag: (via email till tävlingssekreterare)

15 augusti 2021.

Besked om nomineringar: 24 september 2021.

Presentation och omröstning kring årets förslag vid

SKKF:s Rikskonferensen i Malmö: 4-5 oktober 2021.

(OBS! Detta förutsätter att de tävlande kan delta och presentera sina bidrag den 4 oktober.)

Presentation av förslagsställarna på Tankesmedjan

Movium i Alnarp: 6 oktober 2021.

VIDARE KONTAKTER OCH INFORMATION

Malmö kyrkogårdsförvaltning erbjuder vid två tillfällen visning av minneslunden och möjlighet att ställa frågor:

tisdagen den 23 mars 2021, kl. 10-11 och onsdagen den 14 april kl. 10-11.

Intresseanmälan skickas till Parvin.Mazandarani@slu.se senast den 19:e mars respektive den 12:e april 2021.

Frågor kring tävlingen kan ställas till tävlingssekreterare

Parvin Mazandarani, parvin.mazandarani@slu.se.

Tävlingens hemsida (www.movium.slu.se) uppdateras kontinuerlig med underlagsmaterial, information och inspiration samt frågor och svar av allmänt intresse.

VÄLKOMMEN ATT TÄVLA!

11. Bilaga 2

Tillgänglighetsaspekter avseende hela Östra kyrkogården

Tillgänglighetsanpassning handlar om att enkelt avhjälpta hinder på begravningsplatsen skall åtgärdas. Hänsyn skall dock tas till ekonomiska aspekter.¹ All ny planering på begravningsplatsen måste ske med hänsyn till tillgänglighetsaspekter. Begravningsplatser klassas som "allmän plats" men är även klassad som en "kulturmiljö" som enligt samma regelverk inte får förvanskas som följd av tillgänglighetsanpassningar. Därmed handlar tillgänglighetsanpassning av begravningsplatser i stor utsträckning om att hitta sätt för ökad tillgänglighet som passar in i den befintliga miljön.

- Hänsyn skall tas till begravningsplatsens;
Egenskaper och karaktär
- Långsiktigt underhåll

Utöver tidigare nämnda 17 kap §21 PBL, är här fler lagar som berör tillgänglighetsaspekter på begravningsplatsen;

- Lag (1988:950) Kulturhistoriska värden på begravningsplatsen/kyrkotomten
- Begravningslag (1990:1144) "väsentlig ändring"

ORIENTERING

Redan i kraven för utförande av de tävlingsbidrag som erhöles fanns direktiv om en begravningsplats som skulle vara lätt att orientera sig på. Även möjligheten att med bil ta sig fram till gravkvarter var tidig på denna begravningsplats. Den ås som löper över begravningsplatsen bidrar än idag till att platsen är mer lättorienterad än många andra platser av samma storlek, dock räcker detta inte långt. För varje kvarter och även för varje gård finns det idag uppsatta orienteringskartor av olika skick och utförande. Det finns vid begravningsplatsens två huvudentréer större orienteringskartor med kvartersnummer och byggnader med namn utmärkta. Det är dock tydligt för en ovan besökare att platsen saknar tillräckligt med skyltning och att denna även för förståelsen borde vara enhetlig samt anpassad för de besökare som är rullstolsburna eller har nedsatt syn. Då Östra kyrkogården även är mål för besökare som intresserar sig för dess arkitektoniska kvaliteter skulle även information om sevärda platser kunna vara lämpliga. Vid dessa platser skulle även kompletterande information kunna ge ett högre upplevelsevärde och större förståelse för platsens kulturhistoria.

Ett enhetligt anpassat skyltprogram för hela begravningsplatsen skulle på många sätt uppfylla tillgänglighetskraven för denna fråga.

FRAMKOMLIGHET

Slitlager och avrinning är faktorer som i hög grad påverkar framkomligheten. För att undvika stående vatten och isbildning vintertid är sidolutning/bombering genom hela profilen vid nyanläggning att rekommendera.

Bäst stadga och tillgänghet ger slitlager med grus som har vassa kanter. Slottsgrus@ eller klistrad asfalt kan vara bra produkter för en estetiskt känslig miljö som Östra kyrkogården. Den klistrade asfalten kan färgmässigt helt anpassas till den färgskala som är befintlig men skapar betydligt bättre tillgänglighet än det befintliga slitlagret av grus.

- sättningar i plattor
- översyn av grusfraktioner
- gräsmattor-tillgänglighet? regelbunden Grusdressing?

TRYGGHETSASPEKTER

En tillgänglighetsfråga för kvarter 5 handlar om de gårdar som idag har relativt branta och grusbeklädda entrépartier. Det bör troligtvis vara mindre branta "backar" för att passera här och förslagsvis förlänger man entrépartier in på gårdarna där denna lutning idag är för brant, ex. till gård 5B.

Trygghetsaspekter handlar mycket om synlighet. Det är viktigt att se men även att kunna bli sedd. Även belysningen har stor betydelse för trygghetsaspekterna. Med målet ökad trygghet har tillgänglighetsarbete har redan utförts genom att häckpartier på vissa platser öppnats upp med ytterligare en entré. På Östra kyrkogården påverkar denna anpassningsåtgärd den övergripande arkitekturen negativt och det är värdefullt att sådana åtgärder endast sker efter noga utvärdering. Belysningen är på Östra kyrkogården endast samlad kring huvudvägar och byggnader vilket därmed naturligt stänger större delen av begravningsplatsen för besökare nattetid. Dock medför denna sparsamma belysning att det vintertid även under dagtid kan bli väldigt mörkt på begravningsplatsen. Utifrån ett kostnadsperspektiv är det dock svårt att kräva större tillgänglighet i form av utökad belysning även för gravkvartersområdena.